

เมื่อลูกๆเติบโตใหญ่ ทุกคนต่างมีความฉลาดเท่าเทียมกัน เพราะพ่อแม่รักและพยายามให้เล่าเรียนตามความสามารถ ลูกจรรยา ลูกจงดี และทองศักดิ์ ประภัสสร ก็เข้าเรียนกันตามลำดับ แต่ขณะลูกทั้งสี่เรียนอยู่ในชั้นประถมปลาย มัธยมต้น มัธยมปลาย กันนั้น ลูกอมรเทพยังเรียนอยู่ชั้นอนุบาล ในปี ๒๕๑๙ ที่โรงเรียน***ดินแดง ลูกประภัสสรเรียนชั้นม.ศ. ๑ ที่โรงเรียนสุราษฎร์ ลูกทองศักดิ์เรียนชั้นม.ศ.๒ ลูกจงดีเรียนชั้นม.ศ. ๕ ที่โรงเรียนสุราษฎร์ธานีเหมือนกัน ส่วนลูกจรรยาก็กำลังเรียนอยู่ธรรมศาสตร์มหาวิทยาลัย เป็นนักศึกษาปีที่ ๒ คณะศิลปศาสตร์ ในปีนี้เองเหตุการณ์ที่น่าไม่คาดฝัน ได้อุบัติขึ้น ซึ่งนำความวิปโยคมาสู่ครอบครัวของข้าพเจ้า อย่างที่จะหาเหตุการณ์ครั้งไหนมาเปรียบเทียบมิได้ มันทั้งแสนจะปวดร้าวจิตใจจนแทบจะอดกลั้นไว้ได้ หรือจะเรียกว่าบัดนี้พ่อแม่และแม่ของลูกๆ ได้ตายแล้วทั้งเป็น และจะตายจนกว่าจะเรียกร้องความสูญเสียนั้นกลับคืนมา

เช้าวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ เวลาประมาณ ๙.๐๐ น. เศษ วิทย์แห่งประเทศไทยได้กระจายข่าวการจลาจลขึ้นในแผ่นดินเดิม เสียงประกาศและเสียงรัวปืนถึยิบเป็นลลลลลล ทุกคนต่างตระหนกตกใจ เพราะเหตุการณ์นี้ได้เกิดขึ้นแล้วภายในธรรมศาสตร์มหาวิทยาลัย ข่าวประโคมว่าได้มีผู้ก่อการจลาจล เป็นนักศึกษาไทย และพวกคนญวนที่จับกลุ่มอยู่ในธรรมศาสตร์ ตั้งแต่วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๑๙ เป็นต้นมา ได้ยิงปืนออกมาจากภายใน ทำให้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหารและผู้รักชาติ ล้มตายหลายคน และเสียงวิทย์ก็เร่งเร้าให้ประชาชน ช่วยกันผนึกกำลังเพื่อระงับเหตุการณ์ และช่วยกันกำจัดโดยทุกวิถีทาง จนเกิดการประท้วงที่นักศึกษาที่หนีเอาตัวรอดออกมาภายนอกมหาวิทยาลัย ช่วยกันทุบตีและผูกคอตายในสนามหลวง มีหน้าซ้ำการทุบตียังไม่หน้าใจ ยังได้จับมัดนำไปเผาทั้งเป็น หรือเรียกว่าตายไม่ทันนั่นเอง การเผานี้กระทำกันในที่ชุมนุมชนคือข้างสนามหลวงนั่นเอง โดยใช้ยางรถยนต์ที่ชำรุดมากอง แล้วเอาศพตั้งจุดไฟ เอาน้ำมันรด ไฟลุกไหม้ไหม้เกรียมเป็นตอตะโก และอีกรายหนึ่งช่วยกันจับมัด ใช้เชือกแขวนคอ โยงขึ้นไปผูกกับกิ่งมะขาม แล้วประชาชนผลัดกันเข้าไปทุบตี ทั้งๆที่นักศึกษานั้นได้เสียชีวิตไปแล้ว แต่ความโกรธของปวงชนยังไม่เหือดหาย ถึงกับได้คว้าเอาโต๊ะเก้าอี้ไปรุม

สุธรรมพร พันธ์ ๒๕๓๙

ตีศพนัน เป็นภาพในหน้าหนังสือพิมพ์ มันเป็นเหตุการณ์ที่ทิ่มแทงเข้าขั้วหัวใจของบิดามารดานักศึกษาที่ส่งลูกมาร่ำเรียนในสถาบันที่สูงอย่างบอกไม่ถูก ถ้าปวงชนเหล่านั้นช่วยกันคิดสักนิดหนึ่งว่า เขาก็เป็นพ่อหรือแม่คนหนึ่งของลูก การกระทำอย่างนั้นมันออกจะรุนแรงในศีลธรรมและวัฒนธรรม ซึ่งคนไทยได้นับถือศาสนาพุทธอยู่ก็จะลดราวาศอกลงได้บ้าง

แต่แล้วครั้นเวลาประมาณบ่ายๆ วิทยุได้ประกาศยุบรัฐบาลสมัย มรว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี และตั้งคณะปฏิรูปการปกครองบ้านเมืองขึ้นใหม่ โดย พล.ร.อ. สงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้าคณะปฏิรูป ยกเลิกรัฐธรรมนูญ ประกาศกฎอัยการศึก และประกาศกฎหมายอันกระทำเป็นคอมมิวนิสต์ แม้ว่ากำลังกระทำกัน หรือที่กระทำอยู่ก่อนประกาศนั้น ถือว่าเป็นความผิด ทางเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเข้าทำการจับกุมพวกจรรยาจลาจลในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้เกิดการปะทะกันอย่างขนาดหนัก ทำให้ตัวตึกอาคารหลายหลังได้รับความเสียหายยับเยิน เพราะนักศึกษาต่างก็วิ่งหลบกระสุนกันซุลมุน ส่วนมากจะวิ่งขึ้นไปบนตัวตึก เจ้าหน้าที่ก็ไล่ยิงเข้าไป บางคนก็หนีเอาตัวรอดอย่างไม่คิดชีวิต แต่หนทางที่จะหนีออกนั้นยากเหลือเกิน เพราะประตูทุกประตูถูกปิดตาย ข้าประชาชน ลูกเสือชาวบ้าน ตำรวจทหารได้เรียงรายอยู่ภายนอก ยากที่หนีออกมาได้ มีอยู่ทางเดียว คือด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา นักศึกษาส่วนหนึ่งก็กระโดดลงน้ำเพื่อว่ายน้ำข้ามขึ้นฝั่งอีกฝั่งหนึ่ง แต่ทว่าความหวังน้อยเหลือเกิน เพราะทหารเรือและตำรวจน้ำได้เรียงรายใช้ปืนคอยยิงสกัดไว้ บางคนถูกกระสุนปืนในแม่น้ำจมหายตั้งลงไป บางคนดวงดีก็สามารถหนีรอดไป บางพวกหนีลงทางปล่องร่องน้ำคูลานออกทางลำน้ำเจ้าพระยา แต่จะหนีเล็ดรอดไปได้ไม่กี่คน ส่วนใหญ่ก็ยอมจำนนต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ และถูกจับกุม แต่เจ้าหน้าที่เป็นส่วนน้อย จำเป็นต้องใช้มาตรการเด็ดขาดในการจับกุม โดยให้นักศึกษาทุกคนถอดเสื้อออก ให้อนคร่าหน้าลงกับพื้น ใครคนใดไม่ปฏิบัติตามก็ต้องได้รับโทษอย่างหนัก หรือถึงตายได้ในขณะนั้น เมื่อได้กวาดต้อนนักศึกษาลงมารวมกลุ่มตามบริเวณตัวตึกแล้ว ห้ามมิให้เคลื่อนไหวใดๆ โดยนั่งเอามือประสานคอ ก้มหน้าอยู่เป็นชั่วโมงๆ ในระหว่างนั้นมีการทำความสะอาดภายในเก็บสิ่งของที่ตกหล่น ส่วนมากก็เป็นบัตรประจำตัวนักศึกษา บัตรประชาชน ซึ่งนักศึกษาจะต้องควัก

ออกทิ้งเกลื่อนสนาม เพราะถ้าติดอยู่เกรงว่าจะถูกประชาชนประท้วง หลังจากทำความสะอาดแล้ว เจ้าหน้าที่จะต้องนำรถยนต์ไปบรรทุกพวกจราจรเหล่านั้นซึ่งนับเป็นพันๆคน แยกย้ายไปกักขังตามสถานที่ต่างๆ ตามที่ได้กำหนดไว้

ในตอนนีทางเจ้าหน้าที่รัฐบาลต้องทำงานอย่างหนัก เพราะส่วนหนึ่งต้องนำนักศึกษาที่บาดเจ็บถูกกระสุน ยังไม่ตายไปส่งโรงพยาบาลต่างๆ และเก็บศพนักศึกษาประชาชนที่ตาย ไปส่งสถานที่เก็บศพ ส่วนผู้ที่ถูกจับก็ต้องรีบส่งไปกักขัง และต้องระวังเหตุการณ์จะเกิดขึ้นในระหว่างทาง ต้องจัดเจ้าหน้าที่ตำรวจคุ้มกันเป็นระยะๆไป นักศึกษาและประชาชนที่ถูกจับกุมครั้งนี้ประมาณ ๓,๐๐๐ คนเศษ ต้องแยกย้ายไปกักขังไว้ถึง ๓ แห่งด้วยกัน คือที่โรงเรียนพลตำรวจ จังหวัดนครปฐม ชลบุรี และบางเขน เมื่อนักศึกษาประชาชนถูกนำไปกักขังแล้ว ภาระหน้าที่หนักของเจ้าหน้าที่คือการประชาสัมพันธ์ การจัดทำรายชื่อเพื่อประกาศ อะไรต่อมิอะไรบอกไม่ถูก และเหตุการณ์แทรกซ้อนเกิดขึ้นทุกระยะ เช่นมีข่าวว่าจะมีการแย่งชิงนักศึกษาขึ้น และมีข่าวจะก่อวินาศกรรมตามสถานที่ราชการ หรือที่สำคัญๆ แม้ว่าจะประกาศกฏอัยการศึกแล้วก็ตาม แต่ความสงบยังไม่เกิดขึ้น ไหนประชาชนที่ไปรวมกลุ่มกันจะแยกย้ายกลับบ้านเรือน ทหารต้องออกรักษาสถานที่ราชการ และที่ชุมนุมทั่วไปในกรุงเทพฯ ทางราชการประกาศมิให้คนออกนอกบ้านทันที

ในด้านพ่อแม่ของนักศึกษาทั้งที่อยู่สนามหลวง และในชนบท ต่างก็ตระหนกตกใจกันเป็นกำลัง ต้องวิงวอนลูกของตัวเองกันจ้าละหวั่น ที่อยู่ไกลๆพอจะวิงวอนได้ในวันเกิดเหตุ หรือหลังวันเกิดเหตุเล็กน้อย แต่ที่อยู่ใกล้ๆซิ ต้องจับพาหนะ รถยนต์ รถไฟ แล้วแต่หนทางไหนจะสะดวกที่สุด ข้าพเจ้าเป็นพ่อของลูกคนหนึ่ง ที่ลูกเรียนอยู่ในสถาบันที่เกิดเหตุด้วย ยิ่งมีความเป็นห่วงนับพันทวีคูณ ได้ปรึกษากับภรรยาแล้วจับรถไฟจากสถานีบ้านสอ มุ่งเข้ากรุงเทพฯในวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๑๙ เวลา ๑๖.๐๐ น. ขณะที่นั่งมาบนรถไฟ ได้พบปะเพื่อนฝูงที่มาจากทางใต้ ส่วนมากก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือไปเยี่ยมลูกหลาน และเป็นห่วงลูกหลานกันทั้งนั้น ต่างคนต่างนั่งมองหน้ากันด้วยความเคঁร่าสลดใจจนพูดอะไรไม่ออก เพราะไม่รู้ว่าเรื่องราวเป็นมาอย่างไร จึงได้เกิดอาเพศขึ้นเช่นนี้ แต่ข้าพเจ้าเองพอจะรู้

เรื่องเดิมแห่งที่มาของเสียงป็นเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว เพราะได้ติดตามข่าวหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ นับตั้งแต่ว่าจอมพลประภาส จารุเสถียร กลับเข้ามากรุงเทพฯ ครั้งหนึ่ง จนนักศึกษาไม่พอใจ ได้เกิดการเดินขบวนขับไล่ จนในที่สุดรัฐบาลหาทางออก โดยส่งจอมพลประภาส จารุเสถียร ออกไปนอกประเทศอีกครั้ง ส่วนเหตุที่กลับมาของบุคคลสำคัญดังกล่าว โดยอ้างเหตุว่าป่วย จะกลับมารักษาตัวที่เมืองไทย จะป่วยจริงป่วยเท็จประการใด ถือว่าเป็นเรื่องของการเมือง ข้าพเจ้าไม่ค่อยตั้งใจ และต่อมาไม่กี่เดือนจอมพลถนอม กิตติขจร ก็กลับมาในรูปการบวชสามเณรจากต่างประเทศมาเลยและได้เข้ามาอุปสมบทที่วัดบวรนิเวศ โดยอ้างว่าจะได้อยู่ใกล้ชิดกับบิดาที่กำลังป่วย และไม่ขอเกี่ยวข้องกับการเมืองอีกต่อไป จะประกอบแต่ความดีในบวรพุทธศาสนา นั่นก็เป็นไปในทางส่วนตัวหรือการเมืองก็ยากที่จะวิเคราะห์ แต่การกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจรนี้ นักศึกษาส่วนใหญ่ก็ไม่พอใจ มีการจับกลุ่มต่อต้านต่างๆ นานา จนการรวมตัวของนักศึกษา ถึงแม้ไม่ได้เคลื่อนไหวออกภายนอกก็ตาม แต่ทว่าเหตุการณ์ภายในกำลังคุกรุ่น และเพิ่มปริมาณขึ้นจนเป็นที่น่ากลัวของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง มีการเล่นละคร มีการอภิปราย อะไรต่อมิอะไรถี่ขึ้นเรื่อยๆ ประกอบกับก่อนหน้านี้ไม่กี่เดือน นักศึกษาที่ต่อต้านจอมพลถนอม กิตติขจรกลับมา ถูกแขวนคอตายถึง ๒ คนที่นครปฐม นี่เป็นชนวนหนึ่งให้นักศึกษาเกิดความเดือดร้อนแค้นเคืองรัฐบาล เมื่อทางราชการไม่สามารถหาตัวคนร้ายได้ นักศึกษาก็เอาเรื่องนี้ไปแสดงละคร และเรื่องการบวชสามเณรกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจรด้วย ในช่วงนั้นหนังสือพิมพ์ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสื่อสารมวลชน จะเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับใดไม่ทราบ ได้ลงภาพว่านักศึกษาแสดงละครการแขวนคอ แทนจะเป็นการแขวนคอกนักศึกษาก่อนที่นครปฐม กลับเป็นภาพของสมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย เป็นการดูหมิ่นพระเกียรติอย่างยิ่ง ทำให้ประชาชนลุกฮือขึ้น และวิทยุกองทัพบกก็เริ่มปลุกให้ประชาชนตระหนักถึงความรักชาติ บรรดาลูกเสือชาวบ้าน ประชาชนก็เฮโลกันไปล้อมรอบสถานที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังกล่าวจนเกิดเรื่องตามเหตุการณ์ นี่คือชนวนแห่งที่มาของเรื่อง

ขณะรถเข้าถึงสถานีกรุงเทพฯ ในตอนเช้าของวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๙ ข้าพเจ้าไม่รีรอรีบจ้างรถไปหาลูกที่หอพักเที่ยงธรรม วัดบุบผาราม ธนบุรี ขณะนั่งบนรถยนต์คิดอยู่อย่างเดียวว่า ถ้าไปถึงหอ

พักให้ได้เห็นหน้าลูกที่รักสุดหัวใจของพ่อเท่านั้น จะเสียเงินเสียทองเท่าไรไม่ต้องเป็นห่วงละ เมื่อรถแท็กซี่เข้าถึงประตูบ้านพักเป็นเวลาเช้าตรู่ เจ้าของหอพักเพิ่งลุกขึ้นเปิดประตู แต่บรรยากาศนักศึกษาในหอพักวันนั้น ผิดกับวันก่อนหรือครั้งก่อนๆที่ข้าพเจ้ามา นับแต่ลูกมาอยู่หอพักแห่งนี้ ประมาณ ๒ ปีเศษ นับครั้งไม่ถ้วนที่ข้าพเจ้าได้มาเยี่ยมลูก ทุกคนในหอพักวันนี้ ต่างก็มองหน้ากัน และเงิบสงัด ไม่มีเสียงจ้อแจ้ว หรือแม้แต่เสียงวิหุ ข้ำพเจ้าก็เกิดความวิปลาคีในใจทันที ขณะเพ่งมองหน้าต่างหอพักที่ลูกอยู่ปิดตาย แต่ใจหนึ่งยังคิดว่าลูกกำลังนอน จึงรีบขึ้นไป แต่ที่ไหนได้เมื่อเห็นประแจติดประตูไว้อย่างแข็งแรง ได้แต่ลอดมองดูจากช่องฝาเข้าไปภายในได้ตลอด ไม่เห็นลูกเลยแม้แต่เงา ตอนนี่จิตใจของข้าพเจ้าเหมือนจะหลุดลอยออกจากร่าง เข้าอ่อน ราบก้าลงจากหอพัก ขณะลงบรรได มีนักศึกษาที่พักอยู่หอใกล้เคียงกัน เดินสวนทางเห็นข้าพเจ้ามีสีหน้าไม่สบายใจ นักศึกษาคนนั้นถามขึ้นว่า ลุงมาหาใคร ข้าพเจ้าบอกว่ามาหาลูกจาร์พงศ์ เพียงแต่เท่านั้น นักศึกษาคนนั้นน้ำตาไหลพลางบอกว่า จาร์พงศ์เขาได้กลับมาหอพักตั้งแต่วันก่อนเกิดเหตุ ๑ วัน คือเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๙ เมื่อเสียงนี้แว่วเข้าหูข้าพเจ้า ทำให้หูอื้อจนไม่รู้จะว่าอะไรอีก จึงรีบพุ่งไปยังบ้านเจ้าของหอพัก พอท่านเจ้าของหอพักเห็นเข้าท่านก็ทักก่อนทันที เพราะท่านเป็นคนใจบุญสุนทาน ท่านเป็นที่รักและสนิทสนมกับข้าพเจ้ามาก ท่านเชิญให้นั่งและหาน้ำท่ามาให้ดื่ม ข้าพเจ้าเหงื่อแตกทั้งๆ ขณะนั้นเวลาประมาณ ๗.๓๐ น. เท่านั้นข้าพเจ้าก็บอกไปว่าไม่ต้องลำบากครับ ผมเป็นห่วงลูก จึงทราบข่าวแล้วรีบมาทันที

ท่านเจ้าของบ้านก็เริ่มต้นว่า จาร์พงศ์เขาคงไม่เป็นไรกรรมัง เพราะเขาประเปรี้ยวมาก คงเอาตัวรอด และเขามีความฉลาดไหวพริบว่องไวเสียด้วย แม้ว่าการบอกของเขาเป็นการปลอมใจข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้ายังอดใจหายใจว่าไม่ได้ และกำลังคิดต่อไปว่า จะไปตามหาเขาที่ใด จึงได้รับคำบอกเล่าจากเจ้าของบ้านต่อไปว่า จาร์พงศ์ เขาออกจากหอไปก่อนวันเกิดเหตุ แล้วไม่กลับมาเลย คงมีภาระภายในธรรมศาสตร์มากกรรมัง แต่จะติดตามไปดูก็ไม่ได้ เพราะทหารได้ปิดธรรมศาสตร์ ห้ามมิให้เข้าออกเลย เพราะเขากำลังกวาดล้าง และกำลังค้นหาอาวุธ เพราะหนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า เป็นขุมกำลังสะสมอาวุธไว้มากมาย ข้าพเจ้าก็มีดีเหมือนเป่าสาก พอตีเด็กหนังสือพิมพ์หอบหนังสือพิมพ์มาหอบ

เมื่อเร่อ ข้าพเจ้ารีบซื้อจะก็ฉบับนับไม่ถ้วน แต่เอาทุกฉบับที่เขาเอาขาย แล้วเปิดดูแต่ข่าวนักศึกษาที่
บาดเจ็บ และตายอยู่ร.พ. ต่างๆ อ่านพลาถภาวพลาถอย่าให้มีชื่อลูกจาร์พวงค์อยู่เลย แต่ใจหนึ่งคิด
ว่าเพียงบาดเจ็บเถอะ ขอให้พบชื่อในหนังสือพิมพ์ แต่ที่ไหนได้ไม่มีชื่ออยู่เลย เมื่ออ่านจบทุกฉบับ
เจ้าของบ้านก็บอกว่า ไม่ต้องอ่านรายชื่อหรือก เพราะท่านให้เด็กในหอพักตระเวนไปดูตามโรง
พยาบาลต่างๆ ที่มีนักศึกษาตายและบาดเจ็บ ไม่มีลูกจาร์พวงค์เลย คุณตัดใจได้ว่าไม่มีในโรงพยาบาล
แล้วข้าพเจ้าจะไปหาลูกที่ไหนละ แต่นึกขึ้นว่าจะต้องไปปรึกษากับน้องชาย ซึ่งเป็นหลานของภรรยา รับ
ราชการเป็นนายเรือโท อยู่บ้านบางแค เมื่อจะมีอะไรดีๆ บ้าง จึงตัดสินใจแล้วรีบยกมือไหว้เจ้าของบ้าน
ทันทีนั้นคุณลุงเจ้าของบ้านบอกว่า เอาอย่างนี้ซี บางทีหลานชายจาร์พวงค์คงจะติดไปอยู่ในที่คุมขัง
ตามกลุ่มต่างๆ เพราะวันนี้เวลา ๙.๓๐ น. เขาจะประกาศรายชื่อที่สถานีตำรวจชนะสงคราม กับที่
พญาไท ลองไปดูรายชื่อเสียก่อน ไม่ต้องรอข่าวหนังสือพิมพ์ ข้าพเจ้านึกขึ้นได้ทันที หันมองนาฬิกา
เพิ่ง ๘.๒๐ น. กว่าจะไปถึงที่ประกาศรายชื่อคงจะพอดี หรือสายนิดหน่อย เมื่อรำลาคคุณลุงเสร็จจึงจับรถ
แท็กซี่ไปสถานีตำรวจชนะสงคราม เมื่อไปถึงที่ไหนได้ นึกว่าเราจะได้ไปถึงก่อนคนอื่นๆ แต่ที่ป้าย
ประกาศมีพ่อแม่ญาตินักศึกษาขึ้นออกกันเป็นปีกใหญ่แล้ว มีคนอาสาขึ้นอ่านรายชื่อที่ปิดกับกำแพงวัด
อย่างดั่งๆ ข้าพเจ้าก็รีบแทรกเข้าไปใกล้ เมื่อว่าจะดูรายชื่อที่เขาอ่านผ่านไปแล้ว จะได้ละเอียดยิ่งขึ้น ดู
ตั้งแผ่นที่ ๑, ๒, ๓ จนถึงแผ่นที่ ๘ แล้วก็ไม่มีรายชื่อลูกจาร์พวงค์อยู่เลย พอถึงแผ่นที่ ๙ เห็นรายชื่อ
หลานคนหนึ่งเข้า เขาคือ สุพจน์ อนุภักดิ์ หมายเลข ๑๑๔ ก. สถานที่กักขังคือ ร.ร.ตำรวจนครปฐม
รับเอากระดาดมาจดเลขที่ เสร็จแล้วก็ดูและฟังรายชื่อที่เขาอ่านอยู่ คนอ่านต้องผลัดเปลี่ยนกันอ่าน
เพราะแดดก็เริ่มร้อนจัด และอากาศของคนหนาแน่นเช่นนั้น บางคนถึงกับเป็นลมก็มีญาติของนัก
ศึกษาบางคนเป็นคนท้องแก่บ้าง เป็นคนแก่บ้าง และมีหน้าซำบางคนยังพาเด็กเล็กๆ ติดตัวไป เด็ก
เหล่านั้นยืนตากแดดจนหน้าแดงก้ำ นัยตาของทุกคนบอกความถึงทุกข์ยากอย่างแสนสาหัส คนที่ได้
พบรายชื่อลูกของตนต่างก็ดีอกดีใจ ส่วนผู้ที่ไม่พบก็เสียใจและบ่นพึมพำ และบางคนก็ครางออกด้วย
ความเหนื่อยใจเต็มประดา เมื่อจบรายชื่อประมาณ ๓,๐๐๐ คนเศษ ไม่มีชื่อลูกสุดที่รักของข้าพเจ้าเลย

รีบจับรถกลับย้อนไปหอพักอีกครั้ง เพื่อจะจัดประตูเข้าไปดูในห้องนอนว่าลูกจะเขียนจดหมายหรือบันทึกอะไรไว้บ้าง

เมื่อถึงหอพักประมาณเที่ยงวันเศษ คุณลุงเจ้าของหอพักก็แสนจะเป็นห่วง ถามขึ้นว่าได้ผลประการใดบ้าง ข้าพเจ้าก็บอกไปว่าไม่มีรายชื่อของลูกหรือลูก แล้วก็ขึ้นไปชั้นสองของหอพัก เมื่อถึงประตูกุญแจที่ใส่ไว้ก็เป็นกุญแจกล แต่จำได้ว่าเมื่อวันก่อนที่มาเยี่ยมลูก ลูกเคยบอกโค้ดไว้ให้จำได้เพียงเลข ๒ แถวบน ส่วนแถวล่างลืมเสียแล้ว ลองหันตัวเลขตามโค้ดสองแถวแรก แล้วก็หันแถวที่สามไปเรื่อยๆ บังเอิญลูกกุญแจก็หลุดออกมา โล่งออกไป รีบเปิดเข้าไปดูในห้อง เห็นผ้าผอนของลูกที่ใส่แล้วยังไม่ได้ซักแขวนไว้ที่ราว และที่นอนปูผ้าคลุมไว้อย่างเรียบร้อย บนโต๊ะหนังสือมีหนังสือปากกา และเครื่องใช้ทุกอย่างอยู่ครบครัน ค้นดูจดหมายก็ไม่พบ เพียงแค่ซองเปล่า แต่เจ้าหน้าที่ของถึงข้าพเจ้าอยู่ ๑ ซอง แต่ในซองจดหมายไม่มีจดหมายเลย ส่วนเอกสารต่างๆของเขาหลายชิ้นอยู่ในย่ามใบที่ใส่อยู่เป็นประจำ ข้าพเจ้ารีบคืบขึ้นมาดูจนเกือบทุกชั้น ก็ไม่มีร่องรอยทิ้งไว้เลย รีบบันทึกข้างในสมุดบันทึกเล่มเล็กๆ เห็นข้อความตอนหนึ่งแต่ไม่ลงวันที่ จะบันทึกไว้เมื่อไหร่ก็ไม่ทราบ แต่มันเข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพอดี จำได้ว่าในบันทึกนั้นเขาได้บรรยายไว้ว่า “เขากวาดป็นใส่เราผู้รักชาติ รักประชาธิปไตย จนล้มลุกคลุกคลานล้มลงอย่างไรความปราณี เลือดของเพื่อนที่หยดลงพื้นดิน จะไม่มีวันสูญหายเพื่อนเอ๋ย เราอยู่หลังจะพยายามแก้แค้นแทนเพื่อนให้จงได้ ” ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าบันทึกนี้ จะต้องเขียนภายหลังเหตุการณ์ ลูกคงกลับหอพักครั้งหนึ่ง แล้วรวบรวมเสื้อผ้าที่จำเป็น รีบหนีไปโดยไม่ให้ใครได้พบหน้า เมื่อค้นหาหลักฐานอื่นๆไม่พบแล้ว ก็รีบใส่กุญแจและฝากสิ่งของไว้กับเจ้าของหอพัก ทั้งๆที่คุณลุงต้องการให้พักอยู่ที่นั่นชั่วคราว แต่ข้าพเจ้าไม่อาจจะพักนอนในห้องของลูกได้ เพราะไม่สามารถบังคับจิตใจให้สงบได้ ต้องเห็นเสื้อผ้าและของใช้ แล้วนึกถึงภาพลูกขณะที่ไม่มีเรื่องราว พ่อเคยมาอยู่หลับนอนอย่างมีความสุข แต่เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นพ่อจะมีความสุขได้อย่างไร จึงรีบจับรถไปหาน้องชายที่บ้านบางแค ถึงบ้านบางแคในตอนบ่าย และพบน้องชายแล้วระบายความในใจให้น้องฟัง และน้องชายก็เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟังอีกตลบทหนึ่ง เพราะเขา

อยู่ที่กรมอุทการเรือและเห็นเหตุการณ์ดีตลอด ขณะที่น้องชายเล่าให้ฟัง จิตใจของข้าพเจ้า กระวนกระวายจนบอกไม่ถูก ทั้งเสียใจและทุกข์ระทมคิดถึงลูก คิดถึงแม่ของลูกจะเฝ้าคอยอยู่ทางบ้าน ซึ่งมีความทุกข์ใจยิ่งกว่าข้าพเจ้าเสียอีก เพราะข้าพเจ้าทราบอย่างชัดเจนว่า ลูกผู้ชายคนแรกนี้เป็นลูก หัวแก้วหัวแหวนของแม่ และแม่มีความภูมิใจอย่างยิ่งที่ลูกสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เมื่อมากลับกลายเป็นอื่นไปเช่นนี้ เสมือนหนึ่งใครกระชากดวงใจให้หลุดไปจากอกนั่นเอง

ข้าพเจ้าบอกน้องชายว่าจะออกข้างนอกประเดี๋ยวเดียวเดี๋ยวกลับมา จะคำนึงที่นี้เอง ความจริง ข้าพเจ้าต้องการออกไปหาเหล่าดีมเพื่อระงับความทุกข์ เมื่อว่าจะมีความสุขและเพลิดเพลินไปสักชั่ว ขณะเท่านั้น เมื่อออกไปที่ตลาดก็รีบไปที่ไปรษณีย์ รีบโทรเลขถึงบ้านฉบับหนึ่ง บอกให้แม่ของลูก ทราบว่า ยังไม่พบลูกชาย จะกลับบ้านในวันที่ ๑๐ ต.ค. เสร็จธุระแล้วรีบกลับบ้านพร้อมกับวะดีมเหล่า เสียหน่อย เหลือจากดีมค่อนข้างดี รีบห่อกระดาษหีบรักแร้วากลับบ้าน และดูเหมือนคืนนั้นน้องชายก็ พยายามเอาใจข้าพเจ้า จัดอาหารให้ทานเป็นอย่างดี และซื้อเหล้ามาให้ทานอีกหนึ่งแบน ทั้งๆเขาก็ไม่ ดีมเหล่าเลย ข้าพเจ้ารู้สึกมีนเมาจนแทบจำสติไม่ได้ ไม่รู้ว่าขึ้นไปนอนชั้นบนได้อย่างไร มีหน้าช้ำนอน ผิดที่นอนเสียด้วย คือไปนอนที่นอนของแม่ยายของน้องชายเสียอีก และใครมายกไปนอนที่ไหนก็จำ ไม่ได้เลย นี่แหละเขว่าคนเมาจำสติไม่ได้ มันจริงๆเสียด้วย นอนหลับจนถึงเช้า เมื่อตื่นขึ้นมาทบทวน ความจำดู แล้วรู้สึกอายเจ้าของบ้านเต็มประดา เมื่อทานอาหารเช้าเสร็จก็ชวนน้องชาย นายเรือโทคน นั้นไปนครปฐม ตั้งใจเพื่อเยี่ยมหลานภรรยาที่ถูกคุมขังอยู่ โดยนำรถส่วนตัวของน้องชายไป เราออก รถจากบางแคพุ่งตรงไปตามเส้นทางถนนเพชรเกษม คุยกันพลางในรถ ความจริงน้องชายเขาไม่ค่อย เต็มใจในการไปเยี่ยมหลานคนนี้เท่าไรนัก แต่มีความเกรงใจข้าพเจ้าผู้ที่เขานับถือเท่านั้น จึงจำยอมไป เพราะเขาพูดออกมา ข้าพเจ้าอ่านออกกว่าเขาไม่พอใจ ที่พยายามห้ามปรามแล้วหลานคนนี้ไม่เชื่อฟัง อยากให้ติดคุกติดตะรางให้รัฐเสียสักครั้ง ข้าพเจ้าก็พูดกลางๆ ว่า ความคิดเห็นของเด็กสมัยนี้ ยาก ที่เราผู้ใหญ่ไปคัดค้านหรือขัดขวางได้ อย่างว่าแต่เป็นเพียงหลานเลย ต่อให้เป็นลูกเองก็เถอะ มันแสน จะลำบาก แต่เมื่อถูกเข้าแล้ว จำเป็นจะต้องช่วยเหลือต่อไป พ่อแม่ใครก็ย่อมรักลูกเป็นธรรมดา แม้ว่า

ลูกจะผิดชอบชั่วดีก็ตัดไม้ขาด ขณะรถยนต์วิ่งมาถึงสวนสามพราน ซึ่งใกล้นครปฐม เกิดอุบัติเหตุสายพานหลุด ต้องหยุดข้างถนนและทำการเปลี่ยนสายพานใหม่ บังเอิญสายพานชำร่วยติดรถมาหนึ่งสาย แต่เครื่องมือเปลี่ยนซีไม่มี ดูเหมือนมีประแจตายอยู่หนึ่งอันเท่านั้น เราพยายามเปลี่ยนและแก้ไขขณะร้อนแดดจนเหงื่อไหลไคลย้อย ประมาณครึ่งชั่วโมง น้องชายบ่นอยู่เรื่อย ตั้งแต่ขับรถมาไม่เคยเป็นอย่างนี้สักที ข้าพเจ้าพยายามปลอบใจอยู่ข้างๆ อย่าวว่าแต่รถเลย คนเราถึงเวลาจะเสียหายก็ไม่คาดคิดเหมือนกัน เป็นธรรมดาของโลก

เมื่อเปลี่ยนสายพานเสร็จรีบขับไปถึงโรงเรียนตำรวจ รถจอดที่หน้าประตู ขณะนั้นพ่อแม่ญาติของนักศึกษายืนออกกันแถวยาวยืด เพราะการเข้าไปเยี่ยมจะต้องเข้าคิวไปแจ้งชื่อเสียก่อน และมีเพียงประตูเดียว คนเป็นร้อยเป็นพันคนต้องยืนรอกกลางแดด คนแก่ คนหญิงและเด็กเล็กๆ ที่ติดตัวไปก็ต้องยืนตากแดด เจ้าหน้าที่ตำรวจเขาไม่ผ่อนปรนประการใด กว่าจะได้ลงชื่อคนหนึ่งประมาณห้าหรือสิบนาที เจ้าหน้าที่บอกว่าวันนี้จะเยี่ยมได้ประมาณ ๒๐ คนเท่านั้น และจะหมดเวลาแล้ว ต้องมาตอนบ่ายสองโมงอีกครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าอยู่กลางแถว คิดว่าคงไม่ถึงเราแน่ๆ ทำอย่างไรจะได้เยี่ยมหลานนะ เพราะที่ต้องเยี่ยมด้วยตัวเองจะได้ไต่ถามถึงลูกชายจรรยาพงษ์ เพราะหลานคนนี้อยู่ด้วยกันแน่นอน เจ้าหน้าที่เขามองพ่อแม่ของนักศึกษาว่าเป็นพวกของผู้ก่อการร้ายทั้งนั้น ไม่คิดว่าพ่อของลูกบางคนเป็นถึงนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัดและครู หรือตำแหน่งอื่นๆอีกอีกซิปาดะ เพราะคิดดูว่าการที่มีความสามารถส่งเสียให้ลูกเข้าเรียนถึงชั้นมหาวิทยาลัยนั้น ต้องมีความสามารถเอาการทีเดียว ข้าพเจ้าน้อยใจหลายประการ น้อยใจในความไม่เข้าใจของคนไทยด้วยกัน น้อยใจในเมื่อผู้ใดมีอำนาจอย่างไร ก็ใช้อำนาจนั้นจนเกินขอบเขต การแสดงออกของเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้น้อย ประหนึ่งว่าขณะนั้นเขามีอาญาสิทธิ์ จะทำอย่างไร จะพูดอย่างไร เป็นเอกสิทธิ์ทุกประการ ไม่นึกว่าคำพูดและการกระทำนั้นจะเป็นการที่มดำเข้าหัวใจของใครสักเพียงใด ข้าพเจ้ายังได้ยินเสียงขู่ตะคอกว่า “ไม่ต้องแข่งกัน พวกเอ็งเป็นพ่อแม่ของพวกจรรยาจล ผู้ก่อการร้ายทั้งนั้น ไม่สอนลูกสอนหลาน สมน้ำหน้าใจล่ะ” โธ่ คำพูดเช่นนี้ไม่ได้นึกเลยว่า ผู้พูดเคยได้เข้าเรียนมาและเป็นที่รักของพ่อแม่เช่นเดียวกัน ถ้าใครเขาไปว่าพ่อแม่ของ

ผู้พูดเช่นนี้จะเจ็บแสบขนาดไหน ข้าพเจ้ายืนอยู่ ๒ ชั่วโมงเศษ เห็นท่าว่าจะไม่ได้เข้าไปเยี่ยมแล้ว จึงเดินตรงไปหาเจ้าหน้าที่ตำรวจ พร้อมกับพนมมือไหว้และพูดว่า คุณตำรวจครับ กระผมขอความกรุณาช่วยนำจดหมายฉบับนี้ให้กับนักโทษจราจลหมายเลข ๑๑๔ กองร้อยที่ ๕ ได้ไหมครับ เพราะผมจะต้องรีบกลับ วันนี้เห็นจะเยี่ยมไม่ทันแล้วครับ เจ้าหน้าที่ตำรวจคนนั้น ดูท่าทางเป็นคนดีและไม่เบ่ง สุภาพเรียบร้อย เขาบอกว่า ไม่ใช่ไรลุง ผมจะจัดการให้ ข้าพเจ้านี้รักเจ้าหน้าที่ตำรวจคนนี้มาก ถ้าเจ้าหน้าที่เป็นอย่างนี้ทุกคนหรือเป็นส่วนมาก จะทำให้ตำรวจกับประชาชนเป็นมิตรกันดี ในจดหมายฉบับนั้น ข้าพเจ้าเขียนสั้นข้อความว่า “ แจ้ หลานรัก น้ามาเยี่ยม เข้าไม่ได้ ต้องกลับบ้าน จะมาใหม่ ขอให้หลานอย่าคิดอะไรให้มาก ” จากนั้น แล้วลงชื่อข้าพเจ้า หลานชายคนนี้เขาชื่อเล่นๆที่บ้านว่า “ แจ้ ” ความจริงเขาชื่อสุพจน์ อนุภักดี ส่งจดหมายเสร็จแล้ว รีบออกจากคิวแล้วเดินย้อนกลับ กว่าจะออกถึงประตูนอกกินเวลาดังหลายนาที เพราะคนยืนรอและอัดแน่นเข้ามาทุกที ที่ไม่สามารถทนร้อนได้ก็เป็นลมไปก็มี ต้องพุงกายหามไปปฐมพยาบาลก็มี และข้าพเจ้าทราบจากพ่อแม่ของนักศึกษาว่าบางคนต้องนอนเฝ้าที่ประตูนั่นเอง เพราะในวันรุ่งขึ้นกลัวจะไม่ได้ยื่นเข้าคิว บางคนมาสามวันแล้วยังไม่ได้เยี่ยมลูกเลย อนิจจา พ่อแม่ของลูกที่แสนจะทรمانร่างกาย มันเป็นการสมน้ำหน้าของคนที่ยังไม่มีลูกหรือมีลูกแต่ไม่ถูกจับกุมคุมขัง ความจริงเหตุการณ์เช่นนี้จะถูกเข้ากับคนในเวลาใดก็ได้ ซึ่งสุขภาพิตเขาเขียนไว้ว่าไม่ล้มข้ามได้ แต่คนล้มอย่าเพิ่งข้าม เมื่อออกมาถึงรถยนต์ก็ได้บอกน้องชายว่า ให้น้องชายนำรถกลับบ้านแต่คนเดียว ข้าพเจ้าได้จับรถไฟกรุงเทพฯ หาดใหญ่ ที่สถานีนครปฐม ถึงสุราษฎร์ธานี ตอนเช้า เวลา ๗.๐๐ น. ขณะนั่งในรถไฟนั้น ไม่มีเวลาใดที่จะคิดถึงลูกไม่ได้ เห็นเด็กกรู่นราวคราวเดียวกันยิ่งทำให้คิดถึงมากขึ้น นึกถึงภาพที่ลูกเคยกลับบ้านพร้อมกันกับพ่อ ดูเหมือนจะมีความสุขใจอย่างยิ่ง ถ้าเห็นลูกชื่อของกินบนรถ แมตตนเองไม่ได้กินก็รู้สึกอึดในใจอยู่เสมอ ถึงสถานีสุราษฎร์ ก็แวะลงจับรถยนต์เข้าตัวเมืองตลาดบ้านดอน เพราะลูกสามคนพักอยู่ที่บ้านของลุง ที่โรงเรียนการช่าง เมื่อถึงบ้านพักได้พบลูกๆ กำลังนั่งอยู่ในห้องกับแม่และลูกคนเล็ก พอเห็นหน้าแม่ของลูกและลูกๆ อดจะน้ำตาคลอเบ้าทีเดียว พูดได้คำเดียวว่าไม่พบลูกจากรูปร่างเท่านั้น แม่และน้องๆ ต่างน้ำตาไหล ได้ยินแต่

เสียงแม่พูดกับลูกๆ พลาญลูกหลังลูกแหวนและลูกแจ และดิ่งมากอดไว้ และสั่งเสียอะไรต่างๆ ในทำนองอย่าให้ลูกทั้งสี่คนเป็นไปอย่างพี่ชายอีก เท่าที่การสูญเสียลูกชายไปนี้ แสนจะอาลัยเป็นที่สุด น้ำตาของข้าพเจ้าดูกลับไหลท่วมหัวใจจนเต็มปรี

นั่งคุยกันระหว่างพ่อแม่และลูกๆแล้ว เห็นจะต้องกลับบ้านที่พระแสง ลูกแจสงสารแม่เป็นกำลังและบอกแม่ว่าเขาไม่สามารถจะเรียนที่โรงเรียนสุราษฎร์ธานี ขอกลับไปเรียนโรงเรียนพระแสงวิทยา เพราะอยากอยู่กับแม่ อยากอยู่ร่วมกับพ่อ สงสารแม่มาก ข้าพเจ้าก็ไม่คัดค้านประการใด เขาก็เตรียมผ้าผ่อนและเครื่องเรียนได้กลับบ้านพร้อมกัน ส่วนลูกสาวและลูกแหวน ยังคงเรียนอยู่ที่เดิม ข้าพเจ้าได้แต่ปลอบใจลูกๆว่า ตั้งใจเรียนเถิดลูก ไม่ต้องเป็นห่วงอะไรให้มากมาย จะเสียการเรียน เราได้จับรถยนต์จากบ้านดอนถึงพระแสงในวันนั้น พอถึงพระแสงไปรษณีย์ก็นำโทรเลขไปให้ เป็นโทรเลขที่ข้าพเจ้าโทรจากกรุงเทพนั่นเอง ทั้งๆรู้ว่าเป็นโทรเลขของตัวเอง แต่ใจหนึ่งยังคิดว่าเป็นโทรเลขของลูกกระมัง จึงคลี่ดูเห็นข้อความที่ผมโทรมาก็รีบเก็บไว้ทันที เพื่อนบ้านญาติพี่น้องก็มาหอมล้อมไต่ถามถึงเรื่องลูกเท่านั้น ข้าพเจ้าก็ได้เล่าให้ฟังตามที่ประสบเหตุการณ์มา ดูเขาเหล่านั้นสงสารข้าพเจ้ากับแม่ของลูกเป็นกำลัง โดยเฉพาะคุณพ่อคุณแม่ของข้าพเจ้าก็มานั่งเฝ้า ให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าและแม่ของลูกเกือบทั้งวันทั้งคืน เราพูดอะไรไม่ถูก คิดอะไรไม่ออก ไม่รู้จะทำประการใด

พอตอนบ่ายวันนั้น พี่ล่วนซึ่งเป็นแม่ของสุพจน์ ก็มาจาก*** เขาเป็นห่วงทั้งลูกทั้งหลานชายของเขา ได้ไต่ถาม พอรู้ว่าลูกของตนเองถูกจับกุมคุมขังอยู่ ส่วนหลานชายไม่รู้หายไปไหน ก็มีความทุกข์ใจเช่นเดียวกับข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็บอกว่าคิดอ่านเรื่องประกันให้สุพจน์ออกมาก่อนเถิด เพราะสุพจน์คงลำบากแยะที่ถูกคุมขัง เพราะได้ข่าวจากเพื่อนที่ได้ประกันตัวออกมาว่า ถูกเจ้าหน้าที่ซ้อมอย่างทารุณ ยิ่งถ้าเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์ ยิ่งถูกซ้อมขนาดหนัก บางคนถึงกับเป็นโรคจิตไปเลยก็มี แม้ว่าเป็นเพียงแต่ข่าว จะเท็จจริงอย่างไรไม่ประจักษ์ แต่ก็อดสงสารหลานชายไม่ได้ แต่การที่จะประกันตัวออกมา นั้น หนังสือพิมพ์ก็ลงข่าวให้ญาติของนักศึกษาที่ถูกกักขังอยู่ นำหลักทรัพย์หรือเงินสดไปประกัน รายละเอียดสามหมื่นบาท เมื่อคิดกันเสร็จระหว่างญาติๆของข้าพเจ้า ต่างให้ความเห็นกันและกัน เพราะเรา

จะหาเงินสดจำนวนสามหมื่นบาทเพียงคนสองคนนั้นหาไม่ได้ จึงรวบรวมโฉนดที่ดิน และ น.ส. ๓ ได้จำนวนสามแปลง เป็นที่สวนของข้าพเจ้า แล้วกำหนดจะเดินทางเข้ากรุงเทพต่อไป

ข้าพเจ้าไหนต้องไปปฏิบัติราชการที่อำเภอ จะต้องส่งใบลา เมื่อผู้บังคับบัญชาอนุญาตแล้ว ก็รีบเดินทางเข้ากรุงเทพอีกเป็นครั้งที่สอง ความจริงข้าพเจ้าเบื่อการนั่งรถไฟระยะทางไกลๆเป็นวันๆคืนๆ แต่เป็นการจำเป็น จึงไม่รู้สึกเบื่อหน่ายอะไร ถึงกรุงเทพจ้บรถแท็กซี่ไปที่หอพักลูกอีก นึกว่าเป็นเวลาหลายวันแล้ว จะมีข่าวคืบหน้าประการใดบ้าง แต่เมื่อลุงเจ้าของหอพักตอบว่า ยังไม่ได้รับข่าวอะไรเลย ข้าพเจ้าได้แต่เหลือบหน้าต่างห้องนอนลูก แล้วลาเจ้าของบ้าน ตรงไปที่โรงพักชนะสงคราม เพื่อทำเรื่องราวประกันตัวหลานชาย ทางโรงพักชนะสงครามบอกให้ไปยื่นประกันที่โรงพักพญาไท เราจะไปไหนก็พบปะพ่อแม่ญาติของนักศึกษา เทียวกันชวักไขว่เพื่อขอประกันลูกหลานกันทั้งนั้น ข้าพเจ้าไปหาเจ้าหน้าที่ตำรวจจะขอประกันตัว แต่เจ้าหน้าที่บอกว่าวันนี้หมดเขตการประกันตัวแล้ว เมื่อคืนเขาทำกันตลอดเกือบรุ่ง เพราะเป็นวันสุดท้ายของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และในวันสุดท้ายนี้เขาเรียกเงินสดประกันรายละเอียดหนึ่งหมื่นบาทเท่านั้น ข้าพเจ้าใจหายวาบ รู้สึกว่าเป็นการผิดหวังเสียทั้งนั้น และตำรวจบอกว่าคุณลองไปที่ศาลอาญาขอประกันตัวที่นั่นได้

ขณะข้าพเจ้าและมีญาติของนักศึกษาอยู่จังหวัดตรังสามสี่คน ซึ่งเขาก็ไปประกันทางตำรวจไม่ทันเหมือนกัน จึงจ้บรถแท็กซี่รวมกันไปศาลอาญา เราไปถึงศาลอาญาในเวลาเกือบสี่โมงเช้า สำหรับญาติและคนอื่นๆ เขามีหลักฐานสมบูรณ์ แต่ข้าพเจ้าซิ จำศาลบอกว่าโฉนดและ น.ส. ๓ นอกเขตเทศบาล ทางศาลไม่รับเป็นหลักประกันได้ คราวนี้เราจะทำอย่างไรได้ เพราะระยะทางจากกรุงเทพ กับสุราษฎร์ตั้งหลายร้อยกิโลเมตร แต่อย่างไรก็จะพยายามลองดู โดยขอคำร้องประกันมาเขียนเมื่อให้ศาลสั่ง เมื่อโชคดีจะได้ประกัน พอเขาให้คำร้องแล้ว ทางศาลอาญาแนะนำว่า ให้ทำไปให้ผู้ต้องหาเซ็นชื่อเสียก่อน จึงนำกลับมายื่นได้ ข้าพเจ้าและพ่อแม่นักศึกษาจังหวัดตรังรวม ๕ คน จ้บรถยนต์จากกรุงเทพ มุ่งหน้าไปนครปฐมอีกครั้ง ข้าพเจ้าคิดว่าถึงไม่ได้ประกัน แต่ก็ยังดีจะได้เยี่ยมหลานสักครั้ง จะได้พบปะและได้ไต่ถามเรื่องราวให้พอคลายความเศร้าสลดบ้าง

ถึงนครปฐมเวลาเที่ยงวัน ผู้ใจบุญทั้ง ๔ คนจากตรังได้ชำระค่าเหมารถยนต์ โดยเขาบอกว่า คุณไม่ต้องออกหรอก ข้าพเจ้ายังนึกขอบบุญคุณในน้ำใจของเขาเสียอย่างมากมาย เสียดายที่ข้าพเจ้า ลืมชื่อเขา เพียงแต่ทราบว่าคุณเขาจบมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แล้ว กำลังจะเข้าทำงาน แต่ที่ได้เข้าไปใน ธรรมศาสตร์ในวันเกิดเหตุ นั้น เพราะต้องการไปดูประกาศที่สอบไว้ ในทำนองนั้นเอง ความเขาสีคน นั้น ผู้ต้องหาคือลูกของเขา แต่มีพ่อ แม่ น้องชาย น้องสาวของผู้ต้องหาเอง ต่างคนต่างรีบร้อนจะได้ นำคำร้องไปให้ผู้ต้องหาเซ็นชื่อ โดยไม่ยักทานอาหารกลางวันเลย เราไปถึงพบเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ ประตุ ลงชื่อเสร็จเขาให้นั่งพักอยู่ที่ตัวตึกหน้าประตู แล้วนำไปคำร้องไปเอง เราบอกเขาว่ามีข้าวของ ติดมือมาด้วย อยากจะเยี่ยมผู้ต้องหาสักครั้ง เมื่ออ้อนวอนอยู่ชั่วครู่ เขาก็บอกว่าให้ตามเขาไป พวก เราเดินตามหลังเขาไปเป็นแถว แล้วเจ้าหน้าที่ตำรวจให้นั่งพักที่ศาลาชั้นในอีกทอดหนึ่ง ตำรวจเอาคำร้อง ไปยังกองร้อยที่พักโทษอยู่ ตอนนั้นฝนตกอย่างหนัก เหมือนฟ้าทะเล เสียงลั่นดังสนั่นหวั่นไหว และลม กระโชกแรง จนในเวลานั้นเปียกปอนไปหมด เราจะหลบตัวไปทางไหนก็ไม่พ้น เป็นอันว่าเราเปียกกัน โขก ประเดี๋ยวเดียวน้ำในสะพานท่วมเอือดดูชาวโพลนเหมือนท้องนา พอฝนซาเม็ดเจ้าหน้าที่ตำรวจกวัก มือให้พวกเราไปหน้ากองร้อย แล้วยืนเข้าแถวรออยู่ที่โต๊ะเยี่ยม เจ้าหน้าที่เรียกชื่อทีละคน เมื่อเรียกชื่อ นายสุพจน์ อนุภักดิ์ ญาติมาเยี่ยม ประเดี๋ยวเดียวสุพจน์ก็โผล่หน้า และกวาดสายตามายังข้าพเจ้า แล้วรีบลงบันไดมาโดยเร็ว ข้าพเจ้าเกือบยั้งตัวไม่ทัน จะเข้าโอบกอดหลานรัก แต่เจ้าหน้าที่บอกว่าให้ อยู่กับที่ อย่าเคลื่อนไหวนอกจากที่เป็นอันขาด สุพจน์ลงมานั่งตรงหน้าข้าพเจ้า เราก็รีบส่งคำถามไป อย่างเร็ว เพราะต้องแข่งกับเวลา เขาตั้งนาฬิกาให้เวลาเพียง ๕ นาทีเท่านั้น ประโยคแรกข้าพเจ้าถาม ว่า เมื่อแจ้ถูกจับ ลูกเกียะอยู่ที่ไหน ลูกเกียะชื่อเล่นที่พ่อเรียกเขาตั้งแต่คลอดมา สุพจน์ตอบว่าก่อนเกิด เหตุพี่เกียะอยู่ในสนาม และเมื่อซุลมุนอยู่ได้มาหาเขา และให้สุพจน์ระวังตัวให้ดี เขาเป็นห่วงพี่ชาย สุพจน์มาก แล้วเขาก็ได้กระโดดวิ่งลงไปสนาม ดูเหมือนวิ่งไปที่ติ๊กวิทยาศาสตร์ ทันใดนั้นท่ากระสุน แล่นมาปะทะนักศึกษาล้มระเนระนาด จะเป็นพี่เกียะด้วยหรือไม่ ไม่นัดหนัก เพราะสุพจน์ก็ต้องรีบหนี ก็หลบซ่อนภายในตัวตึก พอเสียงปืนเงียบเสียง มีนักศึกษาผู้หญิงคนหนึ่ง เขาไม่รู้จักมาบอกเขาและ

เพื่อนๆ ว่า “ จารุพงษ์ ถูกยิงเสียแล้วที่หน้าตึกวิทยาศาสตร์ ” ข้าพเจ้าได้ยินคำนี้จากปากของหลาน ทำให้หัวใจเกือบหยุดเต้น พยายามประคับประคองหัวใจเอาไว้ แล้วตั้งต้นคำถามใหม่ ลูกเกี้ยวใส่เสื้อผ้าชุดไหน สุพจน์บอกว่านุ่งกางเกงขายาวสีฟ้า สวมเสื้อสีดำ ข้าพเจ้านึกทบทวนว่าเรามีชุดนี้หรือไม่ เรามีจริงน่าจะเชื่อได้ และถามต่อไปว่า ถูกขังนี้เขาซ้อมจริงหรือเปล่า สุพจน์มองดูเจ้าหน้าที่แวนหนึ่ง แล้วตอบว่า “ จริง ” ทันใดนั้นเจ้าหน้าที่บอกว่าหมดเวลาเยี่ยมแล้ว ผู้ต้องหาขึ้นห้องได้ ข้าพเจ้าก็เอาข้าวของติดมือมามอบให้หลานชาย ดูเหมือนหลานชายยังขึ้นไปไม่ถึงชั้นบน เจ้าหน้าที่ตำรวจสั่งว่าเตรียมตัวระวังอันตราย ให้วิ่งหาที่หลบโดยเร็ว เราไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร เห็นตำรวจวิ่งวน คนต่างคนต่างวิ่งหามที่หลบกำบัง ข้าพเจ้าเองก็วิ่งตามเขาไปกลางสนาม ไปนั่งอยู่ที่ศาลา จะออกภายนอกก็มิได้ เพราะตำรวจปิดประตูเสียแล้ว เราต่างดูตากัน ญาติบางคนได้วิ่งออกประตูไป แต่ที่ออกไม่ทันมีพวกข้าพเจ้าสี่ห้าคนที่เยียมอยู่หลังสุด เรารออยู่เพราะจะรีบออกไปโดยไม่ได้คำร้องกลับก็ไม่ได้ ช่วงระยะหนึ่งตำรวจก็เอาคำร้องมาคืนให้พวกเรา เห็นผู้ต้องหาเซ็นชื่อเสร็จเรียบร้อย ถือโอกาสถามตำรวจว่าอะไรเกิดขึ้น ที่เขาสั่งให้พวกเราวิ่งกัน เขาบอกว่า ทางกรุงเทพเขาวิทยุมาน่า มีรถนักศึกษาพร้อมอาวุธคันหนึ่งมุ่งหน้าเข้าสู่จังหวัดนครปฐม คาดคะเนว่าจะมาแย่งผู้ต้องหากระมัง เราก็หายใจออกทั่วท้องแล้วขอร้องตำรวจให้เปิดประตูให้เราออกกัน วันนี้มีเรื่องแปลกๆเกือบตลอดวัน เราจับรถจากนครปฐมเข้ากรุงเทพตอนพลบค่ำพอดี ข้าพเจ้าก็แวะลงที่บ้านบางแค พักบ้านน้องชายอีก ๑ คืน

รุ่งเช้าก็รีบไปที่ศาลาอาญา เพื่อเอาคำร้องไปให้เขาพิจารณา เมื่อคำร้องถูกเจ้าหน้าที่ส่งไปชั้นบน เรายืนคอยอยู่พักใหญ่ ชี้เกียจยืนคอยก็เตร่มานั่งร้านอาหารที่หน้าตึก กินอาหารเข้าเสียที เมื่อกินอาหารชนิดข้าวราดแกงแล้วก็รีบไปหาเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่บอกว่าของคุณศาลาไม่อนุญาต เพราะหลักทรัพย์ไม่สมบูรณ์ถูกต้อง จะต้องนำเงินสดมาประกัน โฉนดนอกเขตเทศบาล ข้าไม่ได้ประเมินราคาจากเจ้าหน้าที่ที่ดินด้วย เป็นอันว่าหมดหวังโดยสิ้นเชิง ข้าพเจ้าก็ออกเดินคอคดกมาหน้าศาลาอาญา เห็นผู้คนชอบสนามหลวงยีนกันเป็นหมู่ๆ ต่างชี้มือชี้ไม้ทำท่าเหมือนมีอะไร ข้าพเจ้าก็อยากรู้เรื่องราว ก็แอบไปที่คนหย่อมนั้น ก็ได้ความว่าญาตินักศึกษา มาดูที่นักศึกษาถูกเผาทั้งเป็น ยังเป็น

รอยไฟไหม้อยูริมๆ กับที่ทางธรณีบีบมวยผมนั้น ข้าพเจ้าไม่สามารถยืนดูได้ เพราะหัวใจมันแสบจะ
แปลบปลาบเสียกระไร พยายามเดินก้มหน้าไม่พูดจากับใคร แต่อดเหลียวมองไปที่ธรรมศาสตร์ไม่ได้
เห็นทหารยืนอยู่บนหอคอยกระโจมสูง มือถือปืน และประตูธรรมศาสตร์ถูกปิดตาย ไม่ให้คนเข้าออก
เลย นึกคิดถึงภาพที่ลูกเดินเล่นและเล่าเรียนอยู่ก่อนเหตุการณ์ไม่ได้ เพราะข้าพเจ้าเคยเข้าไปหาลูกที่
ในธรรมศาสตร์หลายครั้ง ข้าพเจ้าพูดในใจว่า ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปข้าพเจ้าไม่มีโอกาสเข้าไปดูเจ้าเสียแล้ว
สถาบันอันเป็นที่รักของลูก และอันเป็นที่หวังสุดท้ายของบิดามารดาทุกคน เจ้าธรรมศาสตร์ยืนหมิ่น
ทิ้ง เหมือนจะบอกให้ข้าพเจ้าทราบว่า เขาเองก็อาการร่อแร่เต็มท้นแล้ว ดูเป็นแผลรอยกระสุนแทบจะ
ยืนอยู่ไม่ได้

เมื่อหมดหวังใดๆ แล้ว ข้าพเจ้าก็รีบกลับบ้านอีกครั้งหนึ่ง แต่ก่อนกลับบ้านทางใต้ อดอยากไป
เยี่ยมเจ้าของหอพักเสียก่อน เพื่อฝากฝังสิ่งของอันมีค่าของลูกไว้กับเจ้าของหอพัก แต่คุณลุงเจ้าของ
หอพักใจดีมาก บอกว่าไม่เป็นไร จะรักษาไว้ให้มีให้เสียหาย ข้าพเจ้าก็นึกขอบบุญขอบคุณคุณลุงและ
คุณป้าเป็นอย่างยิ่ง ก็จับรถไฟจากกรุงเทพ ถึงสถานีบ้านส้องอีกครั้งหนึ่ง ถึงบ้านเกือบเวลา ๙.๐๐ น.
เมื่อพบหน้าแม่ของลูกและพี่ล้วน ญาติๆ ไปรอฟังข่าวอยู่หลายคน มีกำนันขอม เลิศโกสกร ซึ่งเป็นลูกพี่
กับแม่ของลูกก็มานั่งปรึกษาด้วยว่า จะคิดอ่านหาเงินสดไปประกันสุพจน์ต่อไป

ขณะนั้นข้าพเจ้าได้ไปที่อำเภอทราบจากท่านปลัดอำเภอท่านหนึ่งได้มากกระซิบบว่า ลูกชายของ
ข้าพเจ้าได้กลับมาสุราษฎร์แล้ว ชาวกรອງทางราชการแจ้งว่านักศึกษาจำนวนหนึ่งประมาณ ๕ - ๑๐ คน
ได้เข้าไปในท้องที่อำเภอบ้านนาสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายจรรพพงษ์ ทองสินธุ์ บุตรของข้าพเจ้าคน
หนึ่งละ ข้าพเจ้าไม่เชื่อแต่ท่านยังอุตสาหะไปนำหลักฐานวิทยุของทางราชการมาให้ดู เมื่อเห็นว่าเป็น
ข่าวของกอ.รมน. ก็น่าจะเชื่อถือได้ จึงรีบนำข่าวนี้มาเล่าให้แม่ของลูกฟัง แม่ของลูกมีความตื่นเต้นและ
อยากจะได้ลูกกลับมาเป็นกำลัง จึงให้ข้าพเจ้าไปลองสืบหาดูที่บ้านนาสารสักครั้ง ข้าพเจ้าทบทวนดูว่า
ลูกมีเพื่อนฝูงที่เป็นนักศึกษาชื่ออะไรบ้าง นึกขึ้นได้ว่าครั้งหนึ่งเมื่อลูกกลับบ้านได้ร่วมเดินทางโดย
รถไฟ เมื่อมาถึงบ้านนาสาร มีเพื่อนของลูกได้ลงจากรถไฟที่สถานีนี้ และลูกบอกว่าเขาเป็นเพื่อนรักกัน

มาก และเรียนด้วยกันมาตั้งแต่อยู่โรงเรียนสุราษฎร์ธานี และได้เรียนต่อม.ศ. ๔ - ๕ ที่กรุงเทพฯ ร่วมกัน แต่ข้าพเจ้าไม่รู้จักชื่อ จึงสนใจไม่รู้ว่าจะไปสอบถามได้อย่างไร ครั้นจะไปสืบพวกฝ่ายปาก็ไม่รู้จักใครเลยเหมือนกัน และมีอ.ส.คนหนึ่งชื่อพระแสง ซึ่งเป็นเพื่อนของลูกจากรุ่นตั้งแต่อยู่ชั้นประถมด้วยกัน ยืนยันว่า เขาไปเที่ยวที่บ้านนาสาร เมื่อสี่ห้าวัน ได้พบจากรุ่นกับนักศึกษาอีกห้าคน เดินอยู่ในตลาดบ้านนาสาร เขาจำได้แม่นยำ แต่ไม่กล้าเข้าไปทักทาย เพราะเขาเป็นเจ้าหน้าที่อ.ส. เกรงว่านักศึกษาเหล่านั้นจะไม่ไว้ใจ เมื่อได้รับคำยืนยันเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็รีบไปปรึกษากับหลานชายคนหนึ่งให้ไปสืบหาที่บ้านนาสารสักครั้ง ได้ผลประการใดรีบกลับแจ้งให้ทราบด้วย ตกกลางคืนหลานชายคนนั้นรับปากแล้วจับรถเครื่องไปบ้านนาสาร

ทางบ้านนอกจากสดับตรับฟังข่าวจากบุคคลแล้ว ยังติดตามข่าวหนังสือพิมพ์รายวันทุกฉบับตามข่าวหนังสือพิมพ์มีประกาศปิดมหาวิทยาลัยโดยไม่มีกำหนด เพื่อทำการกวาดล้างนักศึกษาที่หลบซ่อนอยู่ บางทีบอกว่าจับได้คืนละ ๓ คน เพราะนักศึกษาหลบซ่อนอยู่ขาดอาหาร จึงต้องออกมาให้เจ้าหน้าที่จับกุม และตามข่าวว่า เจ้าหน้าที่กำลังหาที่เก็บอาวุธของนักศึกษา ซึ่งตามสันนิษฐาน เชื่อว่าอาวุธร้ายแรงนานาชนิด ต้องฝังไว้ใต้ดิน หรือใต้ตึกเรียน จึงมีการขุดค้นเกือบทุกวัน ก็ไม่พบที่เก็บอาวุธแต่อย่างใด และเจ้าหน้าที่บางส่วนก็ด่าลงโปงมดูในแม่น้ำเจ้าพระยาด้านธรรมศาสตร์ เพราะกลัวนักศึกษาจะนำไปทิ้งคลอง แต่ก็ยังไม่พบอะไร คงคว้าน้ำเหลวตามเดิม หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าพบปืนยิงเร็วกระบอกหนึ่ง ซ่อนอยู่ในกอหญ้าบริเวณธรรมศาสตร์ ที่มีการยิงโต้ตอบกันแล้ว น่าจะคิดว่าจะต้องมีอาวุธจับได้มากมายก่ายกอง แต่ในที่สุดข่าวอาวุธร้ายแรง ก็มีประปรายไม่สมกับการก่อจลาจลเลย และข่าวนักศึกษาเผ่นเข้าป่า ออกนอกประเทศ ขึ้นเขาทางภาคตะวันออก ไปประเทศลาวกันหนาขึ้น และข่าวนักศึกษาลงทางใต้ก็มาก ทางราชการก็ประกาศทางวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ ให้ผู้หลงผิดเหล่านั้นเข้ามามอบตัวต่อเจ้าหน้าที่เสีย ทางราชการจะลดหย่อนผ่อนโทษ ส่วนทางด้านผู้ถูกจับกุมในธรรมศาสตร์ ที่นำไปกักขังไว้นั้นก็ได้รับการประกันทยอยออกกันเรื่อยๆ และที่ประกันตัวแล้วบางคนหนีเข้าป่าไปสมทบกับพวกที่หนีในวันเกิดเหตุการณ์อีกหลายคน และในระยะใกล้เคียงนี้เอง

ทางด้านคอมมิวนิสต์ก็เริ่มมีบทบาทหนักขึ้น โดยการลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่และเข้าโจมตีสถานที่ราชการหลายแห่ง โดยเฉพาะได้ลอบยิงเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของรัฐบาลหนักขึ้นกว่าก่อนๆ

หลังจากที่ข้าพเจ้ากลับจากกรุงเทพครั้งที่สองแล้ว ตามที่ได้ปรึกษากับญาติช่วยกันหาเงินได้สามหมื่นบาท โดยขอหยิบยืมกันในพี่น้อง ยังขาดเหลืออยู่นิดหน่อยก็พยายามขายสิ่งจำเป็น เอาเงินมาสมทบครบตามจำนวนที่เขาต้องการ แล้วมอบให้นายขอม เลิศไกร นำเงินมากรุงเทพเพื่อให้บุตรเขยนายขอม เลิศไกร ที่อยู่ทางพระโขนงเป็นผู้ค้าประกันต่อไป ข้าพเจ้าคิดว่าผู้ต้องหาตั้งสองสามพันคน แต่ละคนก็ต้องวิ่งเต้นและหาเงินทอง กว่าจะได้มาแทบเลือดตากระเด็น จริงอยู่คนที่ฐานะดีร่ำรวยเงินสามหมื่นเป็นเรื่องเล็ก แต่ส่วนใหญ่มีความเดือดร้อนและต้องใช้จ่ายจีปาละ เพราะนอกจากเงินประกันแล้ว ยังเป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว ค่ารถค่าราอะไรหลายประการ การที่ลงโทษพ่อแม่เด็กนักเรียน นักศึกษาว่า ไม่อบรมบ่มนิสัยเสียแต่ต้นมือ ปล່อยให้ลูกกระทำผิด แล้วจะร้องโวยวายไม่ได้ นั้นเป็นความคิดเห็นเพียงผิวเผินเท่านั้น ถ้ามองลงไปให้ลึกซึ่งจริงๆแล้ว เป็นไปไม่ได้ที่ผู้ปกครอง พ่อแม่ของนักศึกษาที่คอยควบคุมกำชับกำชาลูกของตนอยู่ในกรอบในข่าย เพราะนักศึกษาเป็นคนหนุ่มคนสาวมีความคิดเห็นอิสระ และมีระลึกรู้จักคิดสิ่งผิดชอบชั่วดี กอปรทั้งมีความรู้กว้างขวางพอสมควร เห็นอะไรต่อมิอะไรในสังคมที่เขาอยู่ และชอบที่จะเปลี่ยนแปลงภาวะในสังคมให้ดีขึ้น มีหน้าซ้ำครูบาอาจารย์ได้ชี้แนะและชักนำ ให้เดินทางไปตามที่คาดคิดเอาไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้จะไปลงโทษพ่อแม่และผู้ปกครองของนักศึกษาซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้อง ในการปกครองน้อยกว่าครู หน้าที่ส่วนใหญ่ก็ส่งเสียเงินทองค่าเล่าเรียนเท่านั้นเอง ข้าพเจ้าคิดว่าถึงผู้ปกครองคนอื่นๆ ก็คงเหมือนกัน เมื่อข้าพเจ้าได้มอบเงินจำนวนสามหมื่น ไปให้ประกันหลานชายแล้ว หลานชายของข้าพเจ้าที่ได้รับมอบหมายให้ไปสืบหาลูกจากรุงษ์ที่บ้านนาสารกลับมา ช่วงระยะสองวันเขาพยายามสืบสาวดู แต่ก็ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าลูกจากรุงษ์อยู่ที่ใด เพียงแต่ทราบว่ามีนักศึกษาจำนวนหนึ่ง ได้เข้าป่าขึ้นไปสมทบกับผู้ก่อการร้ายตามเชิงเขาบริเวณเทือกเขาบ้านนาสารบ้านส้องนั่นเอง

ต่อมาประมาณสามวันทราบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจจับรถบรรทุกของเหมืองแร่ได้คันหนึ่ง รถคันนี้ได้มาจอดรับนักศึกษาส่วนหนึ่งที่ลงจากสถานีรถไฟบ้านส้อง แล้วขึ้นรถยนต์คันที่จอดรอรับ นานักศึกษาเข้ายังเทือกเขาหน้าตลาดบ้านส้องทางบ้านเหนือคลอง และในช่วงนี้ดูเหมือนการปฏิบัติการลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่ของฝ่ายผู้ก่อการร้ายยิ่งหนักขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะเขตบ้านเหนือคลอง และตลาดบ้านส้องก็มีการปะทะกันบ่อยครั้ง สำหรับที่พระแสงอส.จำนวน ๑๔ คนได้ถูกผกค.ซุ่มดักยิงและเผารถยนต์ จนถึงกับการสูญเสียชีวิตนับเป็นครั้งใหญ่ คือปลัดอำเภอฝ่ายป้องกันหนึ่งคน กับ อส.จำนวน ๑๔ คนได้ถึงแก่ความตายที่เกิดเหตุ ยังมีการบาดเจ็บสาหัสอีก ๓ - ๔ คน นับว่าเป็นข่าวน่าหวาดกลัว จนในระยะต่อมาทางราชการได้จัดกำลังทหาร เข้าป้องกันระงับเหตุภัย ซึ่งทหารได้มาตั้งค่ายอยู่ข้างโรงเรียนมหาราช และหน้าสถานีบ้านส้อง และค่าย***ที่วัดบ้านส้อง ดูเหมือนตลาดบ้านส้องเป็นดินแดนอยู่ในสงครามนั่นเอง ทางราชการนอกจากส่งทหารและอาวุธเช่นปืนใหญ่มาตั้งแล้ว ยังส่งหน่วยการอบรมประชาชนต่างๆ เช่นอบรมเสียงชาวบ้าน และนำดนตรีของทหารมาแสดงในเขตพื้นที่ดังกล่าว จนเกิดการวางระเบิดรถยนต์ของทหารที่เขตบ้านส้องไปบ้านฉนวน และที่บริเวณบ้านคลองฉนวนขณะอบรมเสียงชาวบ้าน ทำให้ทหาร ตำรวจและชาวบ้านได้รับบาดเจ็บและตายหลายคน ในครั้งนี้อันตรายว่าการฝ่ายทหาร ได้ถูกกับระเบิดถึงกับต้องส่งโรงพยาบาลทางกรุงเทพฯ และเมื่อท่านทุเลาแล้วได้มีผู้ใหญ่หลายคนเข้าเยี่ยม เมื่อเขาเข้าเยี่ยมท่านถามความคิดเห็นส่วนตัวกับท่านรองฝ่ายทหาร ได้รับคำตอบว่า ท่านหายแล้วจะขอกลับไปพบกับผกค.ที่สุราษฎร์อีกเพราะมีนัดไว้ฟังแล้วรู้สึกที่ท่านรองฝ่ายทหารมีน้ำใจกล้าหาญสมเป็นชายชาติทหาร เราหวังว่าท่านหายเป็นปกติจะได้กลับไปปฏิบัติหน้าที่ตามเดิมต่อไป

เมื่อหลานสุพจน์ อนุภักดิ์ ได้ประกันตัวออกจากที่คุมขังเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ได้เดินทางกลับบ้านไปเยี่ยมข้าพเจ้า และแม่ ญาติพี่น้อง ได้เล่าเหตุการณ์ให้ฟังอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าก็พยายามอบรมสั่งสอนให้เขาพยายามเล่าเรียนให้จบ อย่างนึกคิดอะไรมาก ไม่ต้องนึกว่าเรามีปมด้อย และจะต้องหลบหน้าเพื่อนฝูง เรื่องอย่างนี้มีได้เกิดขึ้นแก่เราเพียงคนเดียว แม้ประชาชนที่มีได้มีส่วน

เกี่ยวข้องกับเข้าไปขายของ หรือผู้ที่อยากรู้อยากเห็นว่านักศึกษาเขาแสดงอะไร เขาไปชมไปดูยังถูกจับกุมเช่นเดียวกัน ถือเป็นความผิดก็แล้วกัน จะผิดถูกชั่วดีอยู่ที่เราต่างหาก ถ้าเรามีความบริสุทธิ์ใจและมีความดีเสียอย่างเดียว คงจะปลอดภัยแน่นอน เมื่อโรงเรียนเริ่มเปิดเรียน ข้าพเจ้าก็ให้เขากลับไปเรียนตามเดิมอีก สุพจน์เขาเป็นนักเรียนอยู่ชั้นม.ศ.๕ โรงเรียนชานเมืองแถวพระโขนงโน้น หลานสุพจน์ก็ไม่ขัดขืนคำสั่งสอนของข้าพเจ้า ก็รีบจัดข้าวของกลับไปโรงเรียน ในวันกำหนดโรงเรียนเปิดนั่นเอง

ครั้นเวลาล่วงเลยมาพอสมควรแล้ว ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับแม่ของลูกว่า ข้าวของและเครื่องใช้ของลูกที่หอพักควรไปเก็บ และคืนหอพักให้เขาจะให้คนอื่นเช่าต่อไป คงไม่มีหวังที่ลูกจะกลับมาเรียนแล้ว เราสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ความหวังอยากเห็นลูกสำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษาก็พังทลายลงอย่างสิ้นเชิง มีหน่าน้องๆทั้งสามคนที่กำลังเล่าเรียนอยู่ก็ไม่ค่อยมีใจกับการเรียน เพราะเป็นห่วงพี่ชายที่เคยสุขสบายร่วมกัน ร่วมเล่นหยอกล้อ แล้วจู่ๆก็มาหายเงียบไปโดยไม่มีร่องรอยเลย ครั้งใดที่น้องๆเขาบ่นถึงพี่ชาย เหมือนมีเข็มที่แหลมเสียบแทงเข้าที่หัวใจข้าพเจ้าทุกครั้ง แต่ข้าพเจ้าพยายามเก็บอารมณ์นั้นไว้ภายในด้วยความชื่นชมระทมทุกข์ ไม่อาจจะบรรยายออกมาเป็นภาษาได้ ข้าพเจ้านึกว่าที่เราร้องไห้ตาท่วมหัวใจอยู่ตราบชั่วชีวิตนี้ ตัดสินใจเป็นการแน่นอนแล้ว ได้พาน้องแดงซึ่งเป็นน้องแม่ของลูกไปด้วย เพราะน้องแดงเห็นใจข้าพเจ้ามาก จะใช้วานอะไรไม่เคยปริปากเลย และเป็นคนเอาการเอางาน ไม่สำมะเลเทเมา ถึงคราวคับขันเป็นต้องอาสาเข้าช่วยเหลือเสมอ ข้าพเจ้ากับน้องแดงได้ขับรถไฟจากสถานีบ้านลี้ถึงกรุงเทพฯในวันรุ่งเช้า แล้วขับรถตรงไปยังหอพักอีกครั้ง เมื่อถึงหอพักก็ไม่รีรอ ได้บอกคุณลุงเจ้าของว่าจะนำสิ่งของของลูกกลับ และคืนหอพักให้คนอื่นได้เช่าต่อไปที่ยังค้างชำระอยู่ร่วมสามเดือน เป็นเงินเท่าไร ขอให้คุณคิดให้เสร็จเรียบร้อย ขณะที่น้องแดงกำลังจัดเสื้อผ้าของลูกเข้าหีบห่อ คุณลุงและข้าพเจ้าก็ตามขึ้นไปช่วยจัดด้วยกัน คุณลุงเจ้าของบ้านทำใจดีกับข้าพเจ้ามาก ท่านไม่คิดค่าหอพักขณะที่ลูกไม่ได้อยู่เลย ถือว่าเป็นการช่วยเหลือกัน ท่านเห็นใจข้าพเจ้ามากทีเดียว ข้าพเจ้าก็พยายามเคี้ยวเข็ญให้ท่านคิดให้ได้ โดยเอาเงินตั้งให้ท่านเท่าราคาจำนวน ๖๐๐

บาท ท่านก็ส่งกลับไปใส่กระเป๋าให้ข้าพเจ้า เมื่อเห็นว่าท่านมีเจตนาบริสุทธิ์ในการไม่รับค่าห้อง ข้าพเจ้าจึงขอบบุญขอบคุณท่านพักหนึ่ง เราจัดเก็บทุกสิ่งทุกอย่างของลูก ไม่ได้ทิ้งแม้รองเท้าขาดๆ เราก็เก็บใส่กล่อง เตารีดไฟฟ้า หม้อไฟฟ้า กาน้ำ ถ้วยแก้ว ตลอดจนที่นอนหมอนพูก เราเก็บมัดยัดกล่องใส่เรียบร้อย จนถึงลูกกุญแจที่ใส่ประตูเราก็เก็บไป ความจริงไม่ใช่ที่เราเป็นคนละเอียดหรือซีหนึ่ยวแต่ประการใด ที่เก็บนั้นเพราะต้องการให้สิ่งของของลูกอยู่ครบครัน จะได้ดูต่างหน้าลูก และได้นึกถึงสภาพที่ลูกอันเป็นที่รักได้ซื้อไว้ใช้สอยเท่านั้น และยังคงคิดเลยไปว่าสิ่งของเช่นเสื้อผ้า ของและของใช้ของลูกนี้ จะเก็บไว้จนกว่าพบลูกในวันใดข้างหน้าหรือไม่พบก็ตาม ถือว่าเป็นสมบัติชิ้นสุดท้ายของลูกในชีวิตนี้

เมื่อเราจัดของเสร็จ เก็บของลงมากองที่หน้าหอพักแล้ว ไปหาของรับประทานอาหารกันพออิ่มแล้ว จ้างรถบรรทุกสิ่งของมาสถานีรถไฟกรุงเทพฯ และโดยสารรถไฟกลับในวันนั้นตอนบ่าย เราไม่ได้นอนค้างคืนที่กรุงเทพฯเลย เพราะไม่มีอะไรที่จะทำให้เรามีใจค้างคืนได้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่กรุงเทพฯนั้น เป็นสิ่งที่สะเทือนใจของข้าพเจ้าอย่างยิ่ง เรายืนชมของขึ้นรถไฟอย่างพะรุงพะรัง น่องแดงอาสาแบกของหนักๆ เช่นที่นอน และของใช้ ส่วนข้าพเจ้าก็ถือกระเป๋าใส่เสื้อผ้าของลูก และของใช้เล็กๆน้อยๆ เราได้ถึงสถานีรถไฟบ้านส้องในวันรุ่งขึ้น และได้นำของถึงบ้านที่พระแสงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมาถึงบ้าน แม่ของลูกก็ได้ซักเสื้อผ้าของลูกที่สกปรกและใส่แล้วยังไม่ได้ซัก เก็บซักจนสะอาดแล้วรีดพับเก็บใส่กระเป๋าไว้เป็นที่เรียบร้อย น่องๆจะแบ่งกันใช้ แม่ของลูกไม่ให้นำไปไล้กัน และยังคงคิดอยู่ทุกวินาทีว่า ลูกของพ่อและแม่คงจะกลับมาแน่นอน พ่อและแม่ไม่มีจิตใจในการจะประกอบภาระงานเลย แสนจะอ่อนเปลี้ยหัวใจชอบกล ใครส่งข่าวเกี่ยวกับลูกมาแล้วให้ฟัง แม่จะต้องพยายามซักไซ้ไล่เลียง จนแจ่มแจ้งทีเดียว ในระยะดังกล่าวนี้ ถ้าใครมาบอกว่าได้พบลูกที่ไหน อย่าว่าที่นั่นจะเป็นป่าดงพงเขา หรือสิงสาราสัตว์ดุร้ายอยู่ พ่อกับแม่จะต้องฝ่าไปจนถึง แต่ข่าวดังกล่าวนี้ไม่ได้รับเลย เราปรับทุกข์กันภายในครอบครัว จนเพื่อนบ้านเรือนเคียงเขาต่างก็ส่งสารพ่อและแม่เป็นอย่างยิ่ง เวลานับเดือนเป็นสองเดือนเห็นจะได้ อยู่มาวันหนึ่งมีจดหมายลงทะเลเบียน จำหน้าของถึง นายจรรพพงษ์ ทองสินธุ์ บ้านเลขที่ ๑๔๘ หมู่ที่ ๑

ตำบลอโศก อ.พระแสง พอบุรุษไปรษณีย์นำจดหมายไปให้แม่ และเมื่อฉีกซองออกอ่าน ปรากฏข้อความเพียงสั้นๆ แต่มันแสนจะปวดร้าวดวงใจเต็มทน นอกจากจดหมายแล้วยังมีบัตรประจำตัวประชาชน และบัตรนักศึกษาของลูกจากรพชอยู่ด้วย ข้อความในจดหมายเป็นตัวพิมพ์ว่า พร้อมจดหมายนี้ได้ส่งบัตรประจำตัวมาให้ ที่บัตรมีรอยเปื้อนเลือดคุณจากรพช จะเป็นตายไรดีอย่างไรไม่ทราบ แล้วไม่ลงชื่อเพียงเขียนว่าจากเพื่อน พ่อและแม่ต่างร่ำไห้ เข้าใจว่าลูกของพ่อต้องเป็นอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เราต่างปิดประตูแล้วต่างร่ำไห้อยู่พักใหญ่ ไม่นึกออกกว่าจะทำอย่างไรดี คิดขึ้นได้คือส่งจดหมายดูสถานที่ส่งหน่อย หัวจดหมายเขาเขียน บ้านเลขที่ ๔๓/๑ ซอยร่วมพัฒนา ถนนจรัลสนิทวงศ์ ธนบุรี

พอก็พูดกับแม่ว่า เราลองไปหาบ้านเลขที่ดังกล่าว ลองดูบางทีจะมีอะไรให้เราทราบบ้าง แม่ก็ลงความเห็นเช่นเดียวกัน จึงวานให้เด็กไปเรียกน้องแดงมา เพื่อเตรียมเข้ากรุงเทพฯอีกครั้ง เราเตรียมตัวขณะตอนบ่ายวันนั้น แล้วขึ้นรถยนต์จากบ้านไปยังสถานีรถไฟบ้านลี้ รถนนครุฑ-กรุงเทพฯ เข้าเทียบชานชาลาสถานีบ้านลี้พอดีกับเราสองคนไปถึง เรารีบซื้อตั๋วแล้วจับรถไฟถึงกรุงเทพฯเข้าเราคิดกันในรถไฟกับน้องแดงไว้แล้ว ในการจะไปหาบ้านดังกล่าวให้พบจนได้ จึงรีบจับรถแท็กซี่ไปบางแคเพื่อพบน้องชาย เมื่อพบน้องชายแล้ว เราเอาจดหมายให้ดู และวันนั้นเป็นวันอาทิตย์ น้องชายก็ได้ไปปฏิบัติราชการ อยู่ที่บ้าน เมื่อน้องชายได้ดูจดหมายและทราบความประสงค์แล้ว ก็ชวนกันสามคนคือ พ่อ น้องแดงและน้องชาย เอาการยนต์ของน้องออกจากอุ้งเก็บ เต็มน้ำมันจนเต็มถัง แล้วมุ่งหน้าไปถนนจรัลสนิทวงศ์ และต่างดูป้ายซอยร่วมพัฒนา เราขับรถเลยปากซอยไป เห็นผิติดสังเกต น้องชายก็แวะรถลงตามร้านด้านริมถนน ได้ความว่าเลยมามากแล้ว ให้ย้อนกลับและบอกพิกัดให้เป็นที่แน่ใจ เราย้อนกลับและเข้าซอยถูก ดูเลขที่บ้านใกล้ๆปากซอยมันเป็นเลขถึงจำนวนพัน เราต้องขับรถเข้าไปดูเลขบ้านเหลือจำนวนร้อย แต่พ่อเข้าไปกลางซอย มีซอยเล็กๆแยกไปขวาบ้างซ้ายบ้าง เราไม่รู้ว่าตัวซอยร่วมพัฒนามันซอยไหนกันแน่ น้องชายต้องแวะรถถามเขาบ่อยๆ และน้องชายคุยกับพ่อว่า เขาเป็นแท็กซี่ได้จริงๆ สามารถไปยังจุดหมายให้ถูกได้ เป็นเวลาเกือบ ๓ ชั่วโมง ในที่สุดเราก็เห็น

หมายเลขที่บ้านตามในจดหมาย แต่เราสนใจที่บ้านนั้นเป็นบ้านอยู่ในแอ่งน้ำและใต้ถุนบ้านแสนสกปรก มีสะพานทอดจากตัวบ้านลงมาขอบถนน เราจอดรถยนต์หน้าบ้านดังกล่าว ทันใดนั้นมีหญิงแม่ลูกอ่อน อายุประมาณ ๒๐ - ๒๕ ปี แต่ร่างกายซูบซีด แต่งตัวปอนๆอยู่กับบ้าน โผล่หน้าดูเราด้วยความแปลกเหมือนกัน พ่อก็ถามว่า คุณครับที่บ้านอยู่กันกี่คนครับ เขาตอบว่าอยู่กันสามคน คือพ่อของเด็กคนหนึ่ง และลูกเล็กๆ และฉันเองเท่านั้นแหละค่ะ คุณมาจากไหนคะ พ่อก็ตอบพลางมือล้วงจดหมายออกมาประกอบคำพูด มีคนบ้านนี้ให้จดหมายฉบับนี้ไปถึงลูกชายของผม พร้อมส่งบัตรประจำตัวให้ไปด้วยครับ พ่อพลิกจดหมายให้ดู เขาซังกังใหญ่แล้ว เขาปฏิเสธทันที คนที่บ้านนี้ไม่มีใครรู้จักคนที่มีชื่อหน้าของจดหมายนี้เลย ข้าพ่อของเด็กก็เป็นกรรมกรหาเช้ากินค่ำ ไม่ได้ร่ำเรียนหนังสือหนังสืออะไร และไม่มีนักศึกษาหรือนักเรียนมาอาศัยที่บ้านนี้เลย เขาตอบเร็วเราฟังเกือบไม่ทัน พ่อก็พูดว่าไม่เป็นไร ผมถือโอกาสลาก่อนละครับ

พ่อและน้องแดง น้องชายชั้นรถยนต์กลับ ขณะนั่งในรถเราคิดทบทวนว่าจะทำอย่างไรกับเรื่องนี้ คงจะมีเลศนัยอะไรขึ้นแล้ว เพราะผู้เขียนมิลงชื่อไปให้เราทราบ แต่คิดขึ้นมาได้ว่าจดหมายลงทะเบียนจะต้องมีผู้นำไปส่ง และต้องมีหลักฐานที่ไปรษณีย์ เราดูตรงประทับของต้นทาง เป็นปณ.บางพลัด ธนบุรี เราจึงตัดสินใจไปหาเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ดีกว่า แต่น้องชายบอกว่าปณ.บางพลัดไม่เคยไปและวันอาทิตย์ไม่ทราบเขาปิดทำการหรือเปล่า อย่างไรก็ตามเสียก็จำเป็นต้องเสี่ยง เมื่อรถยนต์ออกจากซอยขึ้นถนนจรัลสนิทวงศ์ เรามุ่งตรงไปปณ.บางพลัดทันที เมื่อหยุดรถแล้ว พ่อตรงเข้าไปหาเจ้าหน้าที่พร้อมเอาเลขทะเบียนที่ของจดหมายให้ดู และขอทราบว่ามีผู้ส่งคือใคร อยู่บ้านเลขที่เท่าไรกันแน่ เจ้าหน้าที่มีอัธยาศัยดีมาก เขาค้นอยู่พักใหญ่ โดยเอาต้นขั้วที่ลงทะเบียนมาตรวจสอบ ขั้วระยะผ่านมาประมาณหกวัน ต้นขั้วเป็นสีบๆ เล่มก็ยังหาไม่เจอ แต่แล้วเจ้าหน้าที่อุตส่าห์หาให้จนพบ ในต้นขั้วเขาลงชื่อจริงๆว่า สาราญ อยู่บ้านเลขที่ ๑๗๑/๑ บางพลัด และจดหมายที่ลงทะเบียนในวันนั้นมิได้ส่งฉบับเดียว ยังส่งไปลำปาง และทางเหนืออีกรวมเป็นสามฉบับ เราได้ชักไชรีโล่เสียงเจ้าหน้าที่ต่อไปอีกว่าบ้านดังกล่าวอยู่แถวไหน ไปหาอย่างไรจึงจะสะดวก เจ้าหน้าที่เขาชำนาญ เพราะเขาต้องจ่ายจดหมาย

อยู่ประจำ เขาบอกสังกัดให้เราพอจะไปหาบ้านของนายสำราญได้แน่นอน เราตกลงใจไปหาบ้านเลขที่
ดังกล่าวจนพบ แต่เมื่อพบบ้านแล้ว ปรากฏว่าประตูปิดตาย แต่ไม่ใส่กุญแจ เราสันนิษฐานว่าเจ้าของ
คงอยู่ภายในแน่ๆ ที่ข้างประตูมีปุ่มกดสำหรับกดเรียก เราตรงเข้ากดออกแล้วยืนรอ เสียงคนลงมา
จากบันไดชั้นบน เรามองดูตามช่องลูกซี่เหล็กประตู เห็นเป็นผู้หญิงสาว แต่งตัวอยู่กับบ้านธรรมดา
เขาถามออกมาว่า คุณมาหาใครคะ ข้าพเจ้าก็ตอบไปทันทีว่ามาหาคุณสำราญ ผู้หญิงสาวมองดูเรา
อย่างไม่ไว้ใจ เพราะสังเกตเห็นการยื่นแอบประตู และไม่ยอมเปิดประตูรับเราเข้าไปข้างใน พอลางเขาตอบ
ว่า คุณนำสำราญไม่อยู่ เขาไปเมืองจันทบุรีเมื่อวานนี้ คงจะในวันนี้หรือพรุ่งนี้ คุณมีธุระอะไรสั่งไว้ก็
แล้วกัน เรามองตากัน เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ข้าพเจ้าก็พูดว่า ผมมาจากสุราษฎร์ มีคุณสำราญเขา
ส่งจดหมายและบัตรประจำตัวลูกของผมไปให้ ลูกของผมอยู่ธรรมศาสตร์ปีสองครับ พร้อมกับเอาของ
จดหมายให้ดู ผู้หญิงคนนั้นเหลือบมองหน้าของจดหมายแล้วพูดว่า เอ๊ะ คงไม่ใช่คุณนำสำราญกระมัง
เป็นผู้ส่งจดหมายนี้ เพราะท่านไม่ค่อยมีธุระยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเด็กๆ ท่านมีงานส่วนตัวมากเหลือเกิน
ข้าพเจ้าก็ถามไปอีกว่า ถ้าจั้นลูกของท่านที่เรียนอยู่ธรรมศาสตร์มีบ้างไหม เขาตรึมตรองอยู่พักหนึ่ง
แล้วตอบว่ามี แต่เขามีได้อยู่บ้านนี้หรือก เพราะนำสำราญท่านมีภรรยาอยู่ที่ซอยโชคชัยอีก ที่นั่นมี
บ้านและเป็นบ้านภรรยาหลวง ลูกของนำเป็นผู้ชาย เรียนอยู่ธรรมศาสตร์ปีที่ ๒ เหมือนกัน ข้าพเจ้า
หันมาปรึกษากับน้องๆว่า เห็นจะเข้าที คงจะเป็นเพื่อนกับลูกจากรพษณ์แน่ๆ

ขณะนั้นพอดียายเจ้าของบ้านกลับจากตลาด พอมาเจอพวกเรา ที่เราได้รู้ว่าเป็นเจ้าของบ้าน
เพราะผู้หญิงสาวบอกว่า นั้นยายมาแล้ว ทันใดนั้นก็รีบเปิดประตูกว้างออก แล้วยายเดินเข้าประตู เอา
ข้าวของที่ซื้อมาจากตลาดวางกับที่แล้ว เชิญให้พวกเราเข้าไปนั่ง ข้าพเจ้าก็ปฏิเสธไปทันทีว่า ขอคุณ
ไม่ต้องนั่งหรือกยาย ผมมีธุระจะไปที่อื่นอีก ท่านถามว่ามาจากไหนกัน เราบอกว่ามาแต่สุราษฎร์ พอ
บอกสุราษฎร์ ท่านก็ส่งภาษาใต้ทันที ยายก็อยู่บ้านนาสาร สุราษฎร์เหมือนกัน เป็นอันว่าเราได้พบคน
ที่สนิทกันทั้งๆไม่รู้จักชื่อแซ่กันมาก่อน แต่ตามธรรมเนียมคนใต้ เมื่อพบกันที่ห่างไกล ถือเสมือนญาติ
พี่น้องกันนั่นแหละ คุณยายท่านได้ชี้แจงให้ฟังได้ทราบรายละเอียด โดยแนะนำให้เราไปหาบ้านของ

คุณสำราญที่ซอยโชคชัย และบอกชื่อหลานชายของท่านที่บ้านซอยโชคชัยว่าชื่อวิโรจน์ ให้ไปถามรายละเอียดการเข้าบ้านที่หลานของท่านอาศัยอยู่ที่ร้านขายน้ำชาปากซอยโชคชัย เราก็รำลาคณยายแล้ว นึบนิ่งรถไปซอยโชคชัยทันที เมื่อถึงปากซอยมีป้ายเขียนตัวโตๆ ด้วยสีแดงว่า “ซอยโชคชัย” และมีร้านขายน้ำชาอยู่ปากซอย เราก็ลงไปถามบ้านเลขที่ ๑๒๔/๓ ท่านก็เปิดบัญชีดูพักใหญ่ เราสันนิษฐานว่า เจ้าของร้านนี้คงมีบัญชีเลขที่บ้านในซอยนี้ทุกหลัง คงจะเป็นผู้ช่วยนายทะเบียนท้องที่หรือผู้ใหญ่บ้านท่านองนั้น เมื่อพบท่านก็ออกมาชี้และบอกว่าเมื่อสุดถนนติดริมคลองแล้วให้เลี้ยวไปทางขวา เข้าไปเกือบสุดถนน บ้านอยู่ทางด้านซอย เป็นบ้านชั้นเดียวมีรั้วไม้เตี้ยๆ กันเป็นบริเวณ เมื่อทราบแล้วก็ขึ้นรถไปหาบ้านดังกล่าวได้ถูกต้อง รถยนต์จอดหน้าบ้านแล้วเราลงจากรถ สุนัขตัวโตส่งเสียงเห่าทำเอาเราตกใจ ถอยร่นออกมาขึ้นบนถนนพอดีมีหญิงสาวคนหนึ่งโผล่เกินหน้าเรา ถามว่าคุณมาหาใครคะ ข้าพเจ้าบอกว่าต้องการพบกับวิโรจน์หน่อย พอออกชื่อวิโรจน์ เขาก็เปิดประตูและเรียกสุนัขกลับพร้อมกับเชิญเราให้เข้านั่งข้างในบ้าน บ้านนี้เป็นบังกะโลชั้นเดียว ทาสีเขียวอ่อน บริเวณบ้านปลูกไม้ดอก มีชุ้มเถาวัลย์สวยงามและผ้าหิ้งตั้งได้ชุ่มไม้ไว้สำหรับรับแขกที่ชานหน้าบ้าน เมื่อนั่งบนเก้าอี้แล้ว ข้าพเจ้าถามว่าวิโรจน์อยู่หรือเปล่า เขาตอบว่าไม่อยู่คะ เขาไปบ้านเพื่อนที่ชุมพรเมื่อวานนี้ ดูเหมือนเพื่อนเชิญไปงานแต่งงานของเพื่อน มีตุ๊กตาหรือคะ เรากล่าวต่อไปว่า วิโรจน์เขาก็ส่งจดหมายไปยังลูกชายผม พร้อมกับส่งบัตรประชาชน และบัตรนักศึกษาไปให้ คงจะเป็นเพื่อนกับลูกชายผมกระมัง หญิงสาวบอกโดยไม่ต้องคิดเลย วิโรจน์เขาเก็บบัตรเพื่อนๆ มาเยอะ และส่งไปให้เฉพาะเพื่อนสนิทกับเขาทั้งนั้น นี่คะที่เหลืออยู่ก็มีมาก คุณมาดูซิ พร้อมกับไปหยิบกล่องกระดาษที่ใส่บัตรประชาชน เราเอามาพลิกดูประมาณสักแปดเก้าแผ่น เป็นรูปนักศึกษาทั้งนั้น เป็นอันว่าวิโรจน์เขาต้องส่งจดหมายนี้ไปแน่ แต่บัตรเหล่านั้นเขาเก็บได้ที่ไหน อย่างไร เราก็ถามต่อไปว่า บัตรนี้เขาเก็บได้จากไหนครับ หญิงสาวบอกว่าคุณวิโรจน์เขาเก็บมาจากโรงพักขณะสงคราม ฉันทันเป็นเฝ้าบ้าน จึงไม่ค่อยทราบรายละเอียดเกินไปกว่านี้ และดูเหมือนเขาหนีออกมาได้ในวันเกิดเหตุที่ธรรมชาติศาสตร์คนหนึ่งเป็นอันว่าเราโล่งใจไปตอนหนึ่ง แต่เสียดายที่ไม่พบกับเด็กคนนี้ ความจริงคงจะรู้อะไรๆ ดีกว่านี้อีก

เมื่อนั่งอยู่พอสมควร เราก็ลาผู้หญิง ก่อนออกจากบ้าน เขาสั่งว่าถ้าคุณวิโรจน์กลับ ดิฉันจะบอกให้เขาทราบ เราจดชื่อให้ไว้ และขอบใจเขามาก

เมื่อเราขึ้นรถกลับ เพื่อให้เป็นการแน่ใจอีกครั้ง เราก็ชวนกันไปที่สถานีตำรวจชนะสงคราม เพื่อให้เป็นที่แน่ใจว่าบัตรนั้นเขาได้จากโรงพักตำรวจจริงๆ เมื่อถึงชนะสงคราม เราแวะทานอาหารเที่ยงเสร็จก็ตรงไปยังสถานีตำรวจ และเข้าหาสารวัตรใหญ่ของสถานี ได้ถามเรื่องบัตรนักศึกษา ท่านตอบให้เราทราบทันทีว่า กล่องบัตรตั้งอยู่บนสถานีตำรวจ ใครรู้จักกับใครก็ขึ้นไปเลือกเอาได้ ยังเหลืออยู่เยอะแยะ เพราะตำรวจเข้าเก็บวันที่เกิดเรื่องในธรรมศาสตร์ นักศึกษาเขาหนีแล้ว เอาบัตรออกโยนทิ้งกัน เมื่อเป็นที่แน่นอนแล้ว เราก็ชวนกันกลับบ้าน และข้าพเจ้ากับน้องแดงให้ค้างที่บ้านน้องชายที่บางแคหนึ่งคืน รุ่งเช้าเราจ้บรถกลับถึงสถานีรถไฟกรุงเทพฯ โดยสารรถไฟกลับ และได้สั่งน้องชายไว้ว่าให้ลองไปพบวิโรจน์สักครั้ง และช่วยถามรายละเอียดเกี่ยวกับลูกจากรพช้ เผื่อเขาหนีออกมาพร้อมกันหรืออย่างไร น้องชายก็รับปากไว้ ถ้าได้ความประการใดจะจดหมายไปให้ทราบ เราต้องคว้าน้ำเหลวอีกครั้งหนึ่ง ถึงบ้านในวันรุ่งขึ้น และได้เล่าให้แม่ของลูกและญาติๆ ฟังกัน